

ЛИСТ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ
ИЗЛАЗИ СВАКА ТРИ МЕСЕЦА

СЕПТЕМБАР 2006. • ГОДИНА XVIII • БРОЈ 76 • ПРИМЕРАК 50 ДИНАРА

ЗАВРШНА СВЕЧАНОСТ СЕДАМДЕСЕТ И ДРУГОГ
ВУКОВОГ САБОРА У ТРИШИЋУ 17. СЕПТЕМБРА

Великанима у част – Вуку и Стерији

Предсаборски дани, заточеши 11. септембра, били су истијујени низом културних манифестија посвећених Вуку Каракићу; на завршној свечаности изведен је сценско-музички итроказ Српског народног позоришта из Новог Сада под називом „У славу Стерије или, Моје је лечиши рог”; познатија књижевница и редитељка Вида Огњеновића посветила је своју беседу јубилеју Јована Стерије Поповића.

Седамдесет други Вуков сабор одржан је од 11. до 17. септембра у Тришићу, Лозници и Троноши. Током трајања манифестије одржано је четрнаест програма различитог садржаја у којима су учествовали многобројни уметници, културни посланици из Србије и Црне Горе.

У понедељак 11. септембра у галерији „Мина Каракић“ у Вуковом дому културе отворена је изложба старијих фотографија под називом *Кад је Шавник био Шавник*. Аутор изложбе је Томаш Ђоровић, председник општине Шавник, који је и на овај начин хтео да нагласи да је Шавник био и остао „дио свијета“ који је из њега путовао и у „Шавник долазио“. „Многе знамените личности културног, политичког и јавног живота Црне Горе и Југославије“, како пише др Звонимир Ђамјановић у каталогу, „срешћемо на овој изложби, на, додуше, пожутелим фотографијама“. Тако, између осталих, „срешћемо“ и писца Борислава Пекића као сасвим малог дечака у првогорском ношњу на фотографији из 1932. године.

Из шавничког села Петњица је родом и Вук Стефановић Каракић те је у том духу протекло отварање саборских дана 72. Вуковог сабора које се одвијало на сцени Вуковог дома културе. Том приликом, уручујући директору Центра за културу Зорану Тошићу воду са Вуковог извора који се налази у Петњици, Томаш Ђоровић је саборској публици рекао: „До нео сам ову воду као нашу здравицу Вуковом сабору. Нека нас она подсећа да сви ми, од изворишта па до Дри-

не, исту воду пијемо и исти језик говоримо и да је у нама дубоко у корену исти народни идентитет. Петњица и Тришић су симбол нашег духовног јединства“.

Министар за дијаспору Војислав Вукчевић, којег су организатори позвали да отвори 72. Вуков сабор, између осталог је казао: „Писати како се говори и читати како је написано могу само они који припадају Вуковом роду. Због ове вештине, многи нам завиде и све би дали да она и њима припада. Вуково дело је јединствено у области говора и писма, то је дело умног, неуморног и неумрлог човека Вука Каракића. Овај човек и његово дело већи су од нашег и његовог века, већи су од миленијума који му је претходио и оног у ком је живео“.

У наставку програма трио „Балканске жице“ који сачињавају гитаристи Зоран, Никола и Жељко Старчевић одржали су концерт на којем су свирали своје композиције и аранжмане настала на основу фолклора са елементима савремене музике. У много чему била је то реприза прошлогодишњег концерта који су они истим поводом одржали.

У уторак 12. септембра лозничкој публици представљен је рад Матице српске из Новог Сада, тачније било је речи о књизи Божидара Ковачека *Теслин штапови у Матици српској*, као и о другом тому капиталном издању *Српској библиотеској речници*. Гости су били академик Чедомир Попов, главни уредник *Речника*, потом секретар Матице српске Павле Станојевић и др Драган Станић, уредник *Летописа Матице српске* уз посебан нагласак на бројеве посвећене стваралаштву Срба из Хрватске и Срба са Косова и Метохије. Други том *Српској библиотеској речници* окупљен је 301 сарадника који су допринели томе да ово капитално издање буде ризница поузданых и

На сцени у Тришићу изведен представа Српског народног позоришта из Новог Сада

приређивачу књиге *Теслин штапови у Матици српској* и напомену да је ово истраживање бацило ново светло како на Теслин живот и дело тако и на рад ове институције. „Када је значајан научник и велики човек у питању не постоје неважни детаљи и беззначајне чињенице“, истакао је академик Попов. Секретар Павле Станојевић у неколико реченица осврнуо се на историјат Матице српске, док је Драган Станић представио наш најстарији часопис за књижевност *Летопис Матице српске* уз посебан нагласак на бројеве посвећене стваралаштву Срба из Хрватске и Срба са Косова и Метохије. Други том *Српској библиотеској речници* окупљен је 301 сарадника који су допринели томе да ово капитално издање буде ризница поузданых и

критички проверених информација о веома широком кругу личности из готово свих области људског деловања и стваралаштва.

Усто вече у галерији „Мина Каракић“ приређено је књижевно вече Јанка Вујиновића. Непосредан повод је чињеница да су у Польској управо објављене две књиге овог писца средње генерације. *Књига Певање о/у самоћи* је штампана у Варшави у издању издавачке куће „Ибис“ и познате варшавске поетске манифестијације „Светски дан поезије“. То је књига изабраних песама и кратких проза писаних у различitim периодима и објављених на српском у књигама овог аутора *Мукла распуклина* и *Пешке по Србији*. Већину текстова за ову књигу су

преводили студенти српског језика на Универзитету у Лођу, на Катедри за јужнословенску филологију. Друга на польском језику управо објављена Вујиновићева књига је роман *Паника у интерситији*. Књигу су превеле Тереза Шикорска и Катајина Шот. Иначе, Јанко Вујиновић је од октобра 2000. године лектор српског језика на Универзитету у Лођу. О његовом стваралаштву говорили су Милан Лукић и Љубомир Ђорилић, текстове из Вујиновићевих књига читao је Јубибоје Тадић драмски уметник.

Организатор Вукове задужбине за Жабљак, Шавник и Плужине представио се публици у среду 13. септембра у сали Гимназије „Вук Каракић“ где је иначе седиште Огранка Вуковог краја.

Наставак на 4. страни

Позив за 19. седницу
Скупштине
Вукове задужбине

Деветнаеста Скупштина Вукове задужбине одржана је у петак 3. новембра 2006. године, у Народној библиотеци Србије, Београд, Скерлићева 1 (улаз из Небојшине). Потекат у 10 часова.

О делу Петра Кочића беседиће професор др Лука Шекара: „Петар Кочић у свом времену и данас“.

На седници ће бити поднети: извештај Управног одбора у протеклој години, извештај Надзорног одбора, програм за 2006. годину и биће објављена имена добитника награда Вукове задужбине за научку и за уметност у 2006. години.

Гост Скупштине биће Огранак Вукове задужбине у Баваништу.

Позивам све задужбине, пријатеље Вукове задужбине, представнике државних органа, установа и предузећа да учествују на седници Скупштине.

Очекујем вас с добродошлицом.

Председник Скупштине
академик Дејан Медаковић

БЕСЕДА ВИДЕ ОГЊЕНОВИЋ На поукама и порукама Јована Стерије Поповића

Ученини полазници Вуковог сабора, колеге уметници и вијећници овај Сабор сазвате сваког септембра, поздрављам вас. Поздрављам и вас који овамо стижете први пут, држећи се за руку родитеља; осмотрите добро како се данас саборује, али гледајте на то Стеријним очима, јер није далеко време кад ћете ви ову светковину преузети, па не би требало да наслеђујете и наше грешке.

Двеста је година од рођења и сто педесет од смрти Јована Стерије Поповића, великог српског писца, хуманисте, реформатора, космополите, одличног правника, мислиоца и оснивача темељних установа наше културе. Овај свечани Сабор је сазван њему у славу. Добро је да га славимо, иако га никад до краја нисмо проучили, ни разумели, а још мање смо послушали његов мудри наук.

Ни његово непосредно доба није га сасвим прихватило. Та прва половина деветнаестог века, узбуркана постнаполеонска епоха, изрешетана бунама и ратовима, била је кивна на њега, јер је од ње оштро одударао, што је и дужност сваког изузетног ума.

Он је у потпуности прозрео то време ужагреног романтичног преувеличавања свега, од националне ауре, ратничких подвига до природних дивота и исцелитељске мобилубави. Можда је Стерија прерано увидео сву површину тих вербалних опијата, тек његов глас се издавајао. Од књижевности је захтевао да не буде лажњи напирлица, да се у тексту не замагљују значења, да реченица буде дискурзивна, да аутор кроз своје јунаке означи сопствену тачку гледишта, да се читалац не обманује.

Наставак на 4. страни

ИЗ БРОЈА У БРОЈ

Вила у којој је краљ Петар Први провео две последње године живота

Уређује се Музеј
краља Петра Првог

У дворишту виле у Улици Ва-се Пелагића 40 на Сењаку, где је краљ Петар Први провео две последње године живота, одржана је свечаност поводом обнове музеја који ће бити по-свећен овом владару. Домаћини манифестације, представници општинске управе Савски венац, културно вече су посветили обнови Музеја краља Петра Првог Каравођре-вића и годишњици Волфганга Амадеуса Моцарта.

Срби из Румуније
у Вуковој задужбини

У петак, 23. јуна 2006. године, у Свечаној сали Дома Вукове задужбине представљена је књига Драге Мирјанића *Путописи најлепших цвета*, коју је објавила Матица исељеника Србије. Драга Мирјанић улази у ред истакнутих српских песника, новинара, есејиста, књижевних критичара и публициста који живе и ради у Темишвару (Румунија).

Свечани скup је отворио академик Дејан Медаковић, а о књизи и песнику говорио је Јубивоје Рушумовић. Стихове је читала драмска уметница Рада Ђуричић. Др Славомир Гвозденовић, песник, председник Савеза Срба у Румунији и испред српске заједнице посланик у Румунском парламенту, посебно је говорио о издаваштву Срба у Румунији. Указао је на богату издавачку продукцију Срба на овим просторима, која је потпомогнута и са два листа на српском језику који излазе у Темишвару: *Nаша реч* и *Књижевни живот*.

Академику Дејану Медаковићу Славомир Гвозденовић је уручио вредан поклон у књигама за Библиотеку Вукове задужбине. Том приликом, такође, и Слободан Кречковић, сликар из Београда, по-клонио је Вуковој задужбини слику *Фреска о несташају* из 2002. године.

Романсирање
историје

У оквиру 72. Вуковог сабора, у Свечаној сали Дома Вукове задужбине одржан је Округли стручни симпозијум на тему *Романсирање историје*. Модератор скупа био је Зоран Хамовић, књижевник. Поред научника из земље (др Миодраг Матићић, др Милојко Ломпар, др Ристо-вић, историчар, Гојко Божо-вић, књижевник, др Слободан Пековић, др Весна Мато-

ПОМЕНИК

ВОЈИСЛАВ ЂУРИЋ (1912–2006)

Одлазак зачетника

Био је човек великих знања и необичне снажне способности, речији и љуту духа, обдарен природним ауторитетом и личним шармом

Крајем јула, већ у дубокој старости, из живота је тихо искорачио један од најзаслужнијих научних и културних радника друге половине двадесетог века у Србији. Академик Војислав Ђурић улази у историју српске просвећености значајем научног дела које је сабом оставља, или ништа мање и јединственим, слободно се може рећи епохалним, учинком који је остварио као педагог и, поготово, као неговатељ и утемељивач установа.

У својој јавној делатности, професор Ђурић је испољавао, у нас сразмерно ретку, стратешку свест месту националне просвете и културе у ширем контексту, о потребама и могућностима, о релативном значају појава и о редоследу приоритета. Он је распологао и необичном покретачком енергијом, у срећном споју са упорношћу неопходном да се започета предузета доведу до краја.

Обухваћен једним погледом, „установотворни“ подвиг Војислава Ђурића може изазвати неверицу, а мора надахнути поштовањем. Пре више од пола века, професор је, сопственом иницијативом, обновио студије опште књижевности и теорије књижевности, које су на Београдском универзитету постојале од Светомира Николајевића и Матије Бана до Богдана Поповића и Скерлића, да би после Другог светског рата, ваљда као идеолошки проблематичне, биле угашене.

Тактично и вешто, професор Ђурић је успео да код прозетних власти обезбеди сагласност најпре за обновљање предмета, а убрзо потом и Катедре. Окупљао је екипу младих и даровитих сарадника, уз ослонача на подршку искusних предавача и стручњака старијих генерација. У програм студија унео је Библију, старостичне књижевности, врхунска дела класичне и модерне европске литературе, естетику, историју уметности, уз обавезно савлађивање два страна језика. Тиме је не само обновио националну установу већ и отворио неслућене видике читавим нараштајима које су током последњих година у појам убили доцгрином социјалистичког реализма и „теоријом одраза“. За Београд педесетих година, појава па и опстанак „Катедре за светску“ вероватно су били равни чуду, али је професор морао знати да је на добром путу када је дипломски испит први, са оценом десет, положио студент по имени Данило Киши.

Пошто су почеле да пристику нове генерације стручњака, професор Ђурић је, са карактеристичном далековидом доследношћу, основао Институт за теорију књижевности и уметности, још једну националну установу трајног значаја, ударивши на тај начин темељ теоријског изучавања књижевности код нас, па посредно и сродним дисциплинама каква је модерна критика, што све није могло остати без утицаја на развој нашег новијег књижевног стваралаштва. У том смислу,

из „Ђурићевог шињела“ изишли су многи који тога нису ни сасвим свесни.

Ако је Војислав Ђурић имао неки методолошки принцип у образовању, он се вероватно сводио на безусловну строгост у фази стицања знања, и подједнако безусловну слободу у фази његове примене. Широта културе у споју са ширином погледа на свет, у некој мери и на неки начин, обележила је и професорове наследнике на Катедри (данас у активан живот струке ступају већ његови „праунуци“, па свакако и ђаке, којих је било и има их на универзитетима и у школама, па културним установама и медијима, у издаваштву и дипломатији широм Србије и Црне Горе, али и другде).

Рано примљен у САНУ, Војислав Ђурић је деловао као мост између старије генерације Андрића, И. Секулић, Вељка Петровића, Милоша Ђурића, Будимира или Колендића и својих млађих савременика, од Мирослава Пантића и Исаковића до Васка Попе, Драгослава Михаиловића и Палавестре. У годинама које је провео као секретар Одељења за језик и књижевност издавачка делатност је цвртала, а од професорових пројеката (да ове посменемо само едицију *Балканске народне умотворине*) неки су завршени, а неке настављају нови нараштаји. Од националних установа, професор Ђурић је водио још Српску књижевну задругу у њеном најбољем постепеном периоду, док је Просвета, у време његовог председавања Издавачком савету, за уреднике ималаличност формата Миодрага Павловића, С. Велмар Јанковић или С. Раичковића, а издавала едиције какве су били Велики романи или Савремени светски писци.

У заслуге Војислава Ђурића убраја се извлачење из заборава исполнског дела његовог проскребаног професора Веселина Чайколовића, чије је главне радове издао у незаобилазном избору *Мит и религија у Срба*, а затим приредио и *Сабрана дела*. Овај подухват је за последни имао буђење интересовања за антрополошке, етнолошке и упоредно-религијске студије домаћих феномена, и заправо отворио читаво ново поље деловања у нашој фолклористици посебно, а књижевно-критичкој методологији уопште.

О научном, есејистичком, критичарском и антологичарском делу академика Ђурића известно ће се опширније говорити у другим приликама. Нека у овој буде записано и уверење да се покојни професор из јавног живота повукао прерано, када је могао још много да пружи. Био је човек великих знања и необичне сугестивности, учен и непретенциозан, речит и пун духа, обдарен природним ауторитетом и личним шармом, у сваком погледу истински импресиван. Задужио је много не остајући никоме дужан. У науци и животу, остало је достојан претходника и заслужан за потомство. Професор Војислав Ђурић у будућности је обезбеђено истакнуто место у културној историји његовог народа, а данас му припадају топла опроштајна реч и захвалност његових ученика и настављача.

Др Владета ЈАНОКОВИЋ
(Пренето из *Политике*,
6. август 2006. године)

ПОВОДОМ ТЕКСТА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА „НЕЗАБОРАВНА ДЕСАНКА И У БАРИЈУ“

Допунска објашњења

У наведеном тексту начињен је озбиљан пропуст у антрафилеју јер се наводи, говорећи о изучавању српског језика и књижевности у Баризу, да „... шеф катедре је професор Данијел Ђанка-не...“. То није тачно, јер је професор Ђанка-не ванредни професор на Учитељском факултету на катедри за децу књижевност и уопште није професор на Филолошком факултету у Баризу на коме се изучавају српски језик и књижевност.

Шеф катедре за српски језик и књижевност у Баризу је профе-

сор др Светлана Стичевић. Потошто је антрафилеј редакцијска опрема, молим вас да у наредном броју објавите ову исправку.

При томе вас молим да имате ви увид следеће:

Професор др Светлана Стичевић није само да је професор и шеф катедре за српски језик и књижевност на Филолошком факултету у Баризу већ је изузетно заслужна за подизање стручно-педагошког нивоа наставе на њој и за сам опстанак те катедре, које данас не би ни било без ње би постала, као

и осталих седам у Италији, хрватски лекторат.

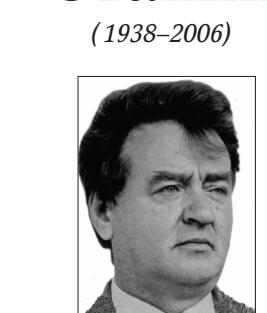
Сведок сам догађаја у којима је са високим нивојем нуђено да се и она катедра претвори у катедру за хрватски језик и књижевност, а у новије време и за црногорски језик, и само захваљујући господи Стичевић, то се није додогодио, па Србија још има ту једну катедру за српски језик и књижевност у Италији.

Молим вас такође да дате исправку у вези са грешком да сам ја лектор за књижевност, јер сам лектор за српски језик.

Ту грешку је начинио аутор текста Мома Димић. Књижевност на овој катедри нема лектора и предаје је искључиво проф. др Светлана Стичевић.

Напомињем да је проф. др Светлана Стичевић дала и велики допринос промоцији Вукове задужбине и Данице у Баризу, али и у Италији, и да су са мимим тим замољене исправке још неопходне ради коректности према њеном труду.

С поштовањем,
Драган МРАОВИЋ, лектор за српски језик у Баризу

Раденко
Станић

(1938–2006)

а благ дан – Петровдан са Златибора је стигла неочекивана вест: умро је Раденко Станић, инжењер агрономије и публициста. Био је изданак раскошног и духом ведрог Златибора, пјевидрут и плачидруг, када то затреба. Припадао је школи проте Милана Д. Смиљанића, који је своје питомце васпитавао у Вуковом духу, а то значи да верују народ и да му помогну код могу. Прота је и у том погледу био пример.

Иако је завршио Польоприредни факултет у Земуну, Раденко Станић је говорио да је ученик ерске и пекабеовске школе живота. Нимало случајно, јер се то складно надовезује на вуковски дух и стазу, којом је Раденко стално и неуморно корачао.

Из завијача је понео и физичку крепкост и ведрину духа, којим се одликовао, па је нима био и препознатљив. Доказивало се то и у званичним говорима (Златиборски Златоуст), али и у свакодневним сусретима. Увек оран да причу и шалу, Раденко је био један од најбољих противних следбеника.

Растанак са Раденком Станићем посебно је изразило Удружење Ужиначана у Београду, које је указало да је био „гласни и умни беседник, умни прегалац, чаробњак и ризничар речи, песник и хроничар завичаја...“.

Био је све то и више од тога. Написао је на хиљаде чланака, а од неколико књига издвајамо четири необичних насловља: *Реч човека казује* (1996) – сва у вуковској традицији; следећа књига *Живо блато* (1997) оцењена је као права поетска енциклопедија селу; у *Ринцици пророде* (1999) – велика химна природе или права рајска баштина српског језика; и четврта књига *Земља божја* – вера тежачка (2001) најлепши је споменик и дар неимарима ПКБ-а, људима који су од мочваре и трњине створили модеран пљопривредни комбинат, у свету познат и признат. Задужбина је редовно пратила мудре поуке из ових књига и то богатство предала читаоцима.

Четири књиге – као четири стране света или, симболично, као четворојеванђеље из суседног Рујна. А у њима је све речено што је стигао да каже и напише.

Раденко је требало само срести и видети па да се лако стекне утисак да је био посве необичан, несвакидашњи.

Човек – којега је вредело знасти, послушати и волети.

Милојко П. ЂОКОВИЋ

Подсјећања

О СРПСКОМ ДАНУ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ КАДА ЈЕ
ГОРДИ АЛБИОН БИО НАЈЛИЖИ КОСОВСКОМ ЗАВЕТУ

Дани нашег незaborава

У четрдесет трагова и дванаест хиљада школа у Великој Британији обележен је 1916. године Косовски дан. У енглеској штампи објављено је више од 400 прилога, а међу осмима и књижевника К. Г. Честертона, научника Артура Еванса, Сијона Волисона и других

Др Васо МИЛИНЧЕВИЋ

Kосовски бој 1389. године нашао је на снажан одјек у већини европских земаља, мада је у првимах било неизвесно ко је победник. У Енглеској, међутим, све до 16. века није било ни података нити интересовања за тај значајан историјски догађај. Али након Мохачке битке 1526. године продор Турака у централну Европу изазвао је и кор Енглеза посебно интересовање како за Турску и њену историју, тако и за Србе и друге балканске народе који су, пружајући грчевит отпор Туракима, били Европу од њихове најезде.

Енглези су се најпре обавестили о Косовском боју, Муратовој и Лазаревој погибији, о Милошу Обилићу и о последицама косовског пораза тек почетком 16. века у делу *Историја Турске* Ричарда Кнолса. Шекспир је савременик Томас Гоф, који је грађу из Кнолсове *Историје*, написао је 1619. године ренесансну драму с косовском тематиком: *Одвајки Туручин или Мурат I.* У првом делу драме аутор говори о трагичној љубави Мурата према лепој Грцињи Ирени, док се у другом делу приказује сам Косовски бој. У средишту радње налази се *Кобелиц* – како га именује Гоф, односно Милош Обилић, који као хришћански подвигник убија цара Мурата, жртвујући се за своју земљу и свога владара.

Интересовање за Србију и за наше прилике настало је тек у 19. веку, с обзиром на то да је занимање Енглеза за наш народ и нашу културу првенствено било условљено историјским и друштвено-политичким околностима. Посебно је то било везано за источно-питање за чије су решење Енглези били вишеструко заинтересовани. Тако је Дејвид Екарт у својој *Историји Србије* посебну пажњу поклонио Косовској бици, повезујући је с источним питањем. Издајући 1861. године збирку превода наше народне поезије на енглески језик, О. Мередит, односно Е. Р. Булвер (који је био конзулатни чиновник у Србији) обухватио је и песме из косовског циклуса, којих није било у првом преводу наше народне поезије Џ. Баулинга из 1827. године. Мередитова збирка доживела је чак три издања (последње је изашло у ратне 1917. године).

Песме косовског циклуса и косовски мит били су још потпуније представљени енглеским читаоцима у преводима Елоди Литон Мијатовић, иначе супруге Чедомиља Мијатовића, историчара, књижевника и дипломате – био је српски посланик у Енглеској. Она је 1881. године објавила збирку превода из наше народне поезије под насловом *Косово*. Уз песме, збирка садржи и чланке о источном питању, као и посебну епопеју посвећену Косову (Косовски бој) састављену на основу косовских песама. И та је збирка штампана поново 1917. године. (Занимљиво је да је исте године у часопису *The Englishwoman* објављен есеј о познатој народној песми *Сестра Леке калешана* и уопште о српској епској поезији, под насловом: *Foster F.[an]i An English Impression of a Serbian ballad*.)

Први светски рат изазвао је у Енглеској као савезничкој земљи велико интересовање за Србе и Србију и уопште за Југословене, за њихову културу и књижевност, нарочито за Косовски бој као један од преломнih историјских догађаја са далекосежним и судбоносним последицама по целокупну српску историју. Што је јубилеј – петстогодишњица Косов-

ске битке у ратним годинама, нарочито 1916. обележен у Британији с великим публицитетом и с изразитом наклоношћу према Србији, уз учешће угледних културних и јавних радника и политичара, велика заслуга припада члановима Југословенског одбора који су током рата живели и деловали у Лондону, и члановима британских мисија које су притеље у помоћ Србији као лекари и друго медицинско особље. Од чланова Југословенског одбора посебно су били активни на културном и националном плану професори и писци Богдан и Павле Поповић, Тихомир Ђорђевић, Војислав М. Јовановић, као и Милан Ђурчин, који је редиговао публикацију *Path of Serbia за ослобођење*. Чланови британских мисија и чланови Југословенског одбора основали су 1916. године посебан Одбор од 15 чланова за обележавање *Косовског дана* у Енглеској. Председник одбора била је чувена докторка Елси Инглис, која је 1914. и 1915. године организовала болнице у Шкотске у Србији и друге медицинске установе спасивши многе

рањенике и тифусаре, рескирајући и властити живот и здравље у тој тешкој племенитој мисији. У том одбору почасни секретар био је Ситон Вотсон. На његову иницијативу је, иначе, 1915. године у Лондону основана Словенска школа. Вотсон је заједно са превођењем наше народне поезије у Енглеској. Објавио је 1917. збирку превода под насловом *Serbian Ballads*. У њој су истакнуто место добиле песме о Косову. Дојамо да је исте године објављена и прва научно писана *Историја Србије* Х. Темперлеја. Од Срба чланови Одбора били су отац Николај Велимирковић и др Милан Ђурчин.

Одбор за обележавање *Косовског дана* развио је широку активност у разним доменима: у штампама, у школама, у Парламенту, у различitim другим асоцијацијама. Током Српске недеље (од 2. до 7. јула 1916) и на сам дан 28. јуна појавили су се бројни написи о Косову и Србији у многим британским листовима (*Tajmuz, Dejli miror, Dejli ekspres, Dejli nyus, Glazov Herald* и другим). Књижевник К. Г. Честертон и познати научник Артур Еванс у својим чланцима повезивали су Косово с актуелном ситуацијом Србије тих ратних дана. Истицали су уверење да ће Србија поново отерати завојеваче и ослободити се, као што је успела и након косовског пораза, који је Србима постао током историје извор моралне снаге. Према неким проценама, у енглеској

штампи у 1916. години објављено је око 400 прилога посвећених Косову.

Косовски дан посебно је свечано обележен у Лондону и Глазгову, као и у универзитетским центрима Кембриџу и Оксфорду, где су се школовали у то време и српски ученици. Према подацима др Ж. Вуковића, прослава Косовског дана 1916. године одржана је у 40 британских градова и у 12 хиљада школа! У свим тим школама 28. јуна био је прочитан текст Ситона Вотсона: *Србија, јуче, данас и сутра*, а сваки ћак приложио је пени у Фонд за помоћ Србији. Те манифестације биле су обогаћене и различитим изложбама слика и цртежа српских сликара, изложбом српских ратних трофеја и различним предавањима о Србији, њеној култури и историји, с посебним акцентом на Косову. Запажен одјек у британској јавности имала је и Мештровићева изложба у Лондону и другим градовима организована 1915. године, која је садржавала и његов Видовдански храм.

О замашности и ширини прославе Косовског дана у Лондону и другим градовима Британије сведоче и сачувани плакати из тих дана. Њихов је тираж премашио 80 хиљада примерака. Било је и посебних плаката (постера) с ликом кнеза Лазара, Грачанице и краља Петра Карађорђевића. Уз овај текст прилагамо и репродукције два оригинална плаката из тих дана (1916) посвећена Косовском дану у Лондону. На једном плакату дат је цртеж (преузет из *Panča*)

THINK OF SERBIA
PRAY FOR SERBIA
RESTORE SERBIA

A SOLEMN MEMORIAL SERVICE
FOR ALL SERBS AND BRITISH WHO HAVE DIED IN SERBIA

ST. PAUL'S CATHEDRAL
ADMISSION FREE BY WEST DOOR
ON FRIDAY, JULY 7th, at 12 noon.

ARCHBISHOP OF CANTERBURY

THE LORD MATOR AND SHERIFF will attend in State.
H.E. THE SERBIAN MINISTER and the 800 Serbian Boys now in England, present.
SERBIA HAS FOUGHT & SUFFERED FOR FREEDOM:
HER CAUSE AND OURS ARE ONE.
BETTER IS HONOR THAN DEAD,
AND STAND BY HER LIVING.

од Б. Партица, на којем је приказан српски војник у борби с Аустријанцем и Немцем, док му се с леђа прикрађа Бугарин с ножем у руци... У тексту уз цртеж апострофира се херојска Србија:

„У бици на Косову 1389. године хришћанство и слобода били су појажени на Балкану, али су Срби од тада обележавали сваке године дан битке, чврсто решени да поново буду слободни. Отерали су Турке и држалу Аустријанце! Данас Србија, побеђена али не и обесхрабrena, зове нас да јој се придружимо у обележавању њеног националног дана као завет савезничке победе и енглеско-српског пријатељства“.

Другим плакатом обавештава се јавност да ће 7. јула бити одржана свечана комеморативна служба у Катедрали св. Павла за све Србе и Британце који су умрли у Србији, а сам кентемберјски надбискуп одржаће свечану проповед... Свечаности су присуствовали и градоначелник Лондона с окружним начелницима, бројни лордови и дипломате савезничких земаља, као и српски посланици и 300 српских студената и ћака који су се налазили у Енглеској на школовању. (Српски посланици у Британији био је Матеја Бошковић.) Плакат се завршава речима „Србија се борила и патила за слободу. Њен циљ и наш су исти. Потпујмо њене мртве и помозимо њене живе“.

Штампан је и велики број постера с различитим текстом. На једном је писало: „Мислите на Србију, молите се за Србију, обновите Србију“.

„Косовски бој“ (Дан Србије) обележаван је и наредних година у Британији, 1917. и још свечанје 1918. године, када је 28. јуна на Видовдан, чинодејствовао у Цркви св. Марије Ле Бог отац Николај Велимирковић, као и архиепископ кентемберјски. Он је у пригодном слову рекао:

„...Долазе нам мисли дивљења и наклоности према нашим пријатељима и савезницима, народу Србије храброг срца. У ствари части и слободе за коју се ми и сви наши савезници боримо, они су отрпели неизрециву несрћу и недело“. Слично је говорио и генерал Сматс.

Занимљиво је да је управо на Видовдан (28. јуна 1919) потписан у Францујској и Версајској мировниј уговор (преговори су вођени од 18. јануара до 28. јуна 1919), када је Антанта са државама које су ратовале на њеној страни однела победу над Централним сила (Немачком и Аустроугарском).

Тако је стицајем околности један значајан историјски догађај, судбиносаан по Србију и Балкан, остао дуго сасвим непознат у Британији, да би након више од пет векова био свечано обележен као Национални дан Србије у целиој Британији, дајући једно и Косовском боју универзалну историјску димензију с Версајским споразумом.

AT the Battle of Kosovo in 1389 Christianity and Freedom were overwhelmed in the Balkans, but the Serbs have each year since then kept the day in stern determination to be free once more. They drove back the Turks, they twice drove back the Austrians. Today, Serbia, exiled but not disheartened, asks us to join in the celebration of her National Day, as a pledge of the Allies' Victory and Anglo-Serbian Friendship.

KOSSOVO DAY COMMITTEE, 80 PARLIAMENT STREET, S.W. 1
Chairman: Dr. Elsie Inglis
Joint Hon. Secy.: Mr. J. R. Rivers-Carter and Mr. R. W. Seton-Watson
Hon. Pres.: Mr. E. G. Lindesay

Великанима у част – Вуку и Стерији

Наставак са 1. стране

Управница Вукове задужбине Слађана Млађен поздрављајући присутне говорила је о великој породици задужбинара и огранака у Србији, Републици Српској, Црној Гори и о њиховом раду. Анка Жугић, председник Скупштине задужбинара Огранка за Жабљак, Шавник и Плужине, подсетила нас је на значајне научне скупове под називом „На извору Вукова језика“ који се у Шавнику одржавају од 1988. године. Резултат ових научних скупова је објављивање пет зборника истог назива као и скуп. То постигнуће овог огранкаравно је неким научним институцијама које постоје по многим градовима од којих многе нису дали ни сличне резултате.

Весelin Вукићевић говорио је о богатству дурмиторског краја који је најжалост угрожен расељавањем становништва јер у том крају није дошло до развоја привреде нити коришћења природних извора на одговарајући начин. Већ деценијама из дурмиторског краја одлазе млади, затварају се и гасе школе. Међутим, виталност и способност младих који из тих крајева одлазе показује се и у томе што велики број њих показује значајан успех у школовању. Они су нашли свој пут у Србији и у свету, где постижу високо научна знања и друге резултате у многим областима.

Професор доктор Јован Делић родом из дурмиторског краја говорио је о богатству овог дела Црне Горе са више аспеката. Овај крај богат је историјском прошлопаштвом, природним ресурсима, народном културом, али пре свега богат је људима који су од давнина, спасавајући голи живот, одлазили у друге крајеве. Такав случај је и са прецима Вука, Ћвиђића, Мишића, чији су корени под Дурмитором. Упркос свим тим селиндбама, у овом крају осећа се постојање снажне матице која обнавља становништво и непрестано привлачи one који су отишли да му се на разне начине враћају.

Професор др Јован Делић упознао је присутне са чинионцима да дурмиторски крај има 90 доктора наука који су научне каријере градили и граде на разним странама света, и уједно на духовит начин путем разних анегдота везаних за ове научнике и стручњаке дочарала везу тих људи са њиховим родним крајем. У овом сусрету задужбинара Огранка за Жабљак, Шавник и Плужине и Огранка у Лозници, који су увек посебно дирљиви као сусрети удаљених или блиских рођака, учествовали су и ученици Основне школе „Душан Обрадовић“ из Шавника.

У четвртак 14. септембра у Музеју Јадра представљене су књиге *Историја приватног живота у српским земљама средњег века* и *Приватни живот у српским земљама у освий модерног доба* издавачке куће „Клио“ из Београда. Ова значајна издања са свим померају фокус на који смо навикили када је историја у питању и нуде специфичан кадар посматрања приватног живота. „Студије о приватном нису само контраст званичном и јавном, оне се не могу свести ни на индивидуално, интимно или тајно, већ обухватају и уједињују све ове сфере живљења покрећући најразличите теме попут студија о детињству, животу породице или смрти“, истакла је Наташа Ђелашинић издавача. Иначе, овим издањима која су окупила најзначајнија имена српске науке из разних области претходило је пет томова *Историје приватног живота* од Римског царства до наших дана које су приредили Филип Аријес и Ђорђ Даби, а објавила их је издавачка кућа СЕУИЛ. Професор доктор Радивој Радић са београдском Филозофском факултетом, иначе аутор текстова *Болест и лечење у средњем веку* и *У почетку света је страх*, посебно се овом приликом осврнуо на прву тему. Др Весна Бикић публикује заинтригирала причом о исхрани на тлу српских земаља како у разном средњем веку тако и под отоман-

ском владићу. Појава ових књига веома је значајан допринос српској историографији јер је први пут начињен напор да се у тако дугачком временском интервалу прати приватни живот.

У наставку исте вечери у Вуковом дому културе приказани су етнофилмови, избор са Међународног фестивала етнолошког филма који се одржава у Етнографском музеју у Београду. Избор филмова је сачинила магистар Весна Маријановић. Публика је видела два филма награђена на 14. Међународном фестивалу етнолошког филма, и то: филм Каменка Катића *Записи – Макса Јајда и Мајсторско писмо* Зденке Голубовић. Такође, приказани су и филмови *Угору у воду* и *Тројице код тројица* аутора Добривоја и Добриле Пантелић из Доњих Брезовица.

Први пут од када постоји Вуков сабор у петак 15. септембра лозничкој публици је представљен рад српског ПЕН центра који ове године слави 80 година постојања. Само две године од оснивања лондонског ПЕН центра у Београду је интелектуална јавност осетила потребу за овом врстом удружења тако да је 1926. основан српски ПЕН центар на чијем челу је био Богдан Поповић док је секретар била Исидора Секулић. О историји ПЕН центра говорио је професор др Михајло Пантић уједно најављујући излазак из штампе књиге о историји овог удружења коју је написао Предраг Палавестра. Секретар ПЕН центра Гојко Божковић представио је две антологије на енглеском језику у издању овог центра. Реч је о *Антилопији српској песништву* чији аутор је Гојко Божковић и *Антилопији српске претповедке* коју је приредио Михајло Пантић. И један и други учесник ове књижевне вечери говорили су о стању у нашој култури у којој већ деценију и више не постоји систематски приступ решавању нагомиланих проблема нити постоји јасна културна политика која би дефинисала начин на који би наша, иначе, веома плодотворна литература

била представљена у свету. Један од затрдата ПЕН центра је да упркос немостојању јасних ставова ресорног министарства када је реч о нашој књижевности и њеној презентацији у свету представи светској јавности на најбољи могући начин најзначајније ауторе који стварају на српском језику.

У порти лозничке цркве Покрова пресвете Богородице исто вече наступали су чланови Гусларског друштва „Филип Вишњић“ из Београда, као и Гусларска секција КУД „Караџић“ из Лознице.

YУ Вуковом дому културе приређена је изложба фотографија под називом *Планина као инспирација* аутора Синише Гравовића из Сремске Митровице. Организатор је Планинско спортско друштво „Лозница“. Помало је, морамо признати, тешко ако не и не могуће, и уз најбоље намере пронаћи разлоге да ова изложба буде увршћена у програм Вуковог сабора.

Петак вече током којег су одржана чак четири програма окончано је представом Јована Стерије Поповића *Женидба и угадаја* издавача „Зоран Радмиловић“ из Зајечара у режији Владимира Лазића.

У суботу 16. септембра у манастиру Троноша Градски мешовити хор Центра за културу „Вук Караџић“, диригент Дарко Несторовић, одржао је концерт. Изложба у конаку манастира ове године није била приређена. Исти хор имао је у лозничкој цркви концерт уз учешће крупњаког хора „Света тријерарха“ којим диригије Зоран Кочановић. На програму су била дела Мокрањца, Говедарице, Бортњанске, Кедрове и других композитора.

Завршила свечаност 72. Вуковог сабора у недељу 17. септембра почела је отварањем изложбе слика Миће Поповића из Легата овог сликарка који се налази у Лозници. Изложба је приређена у галерији „Вуков спомен-школе“ у

Тршићу. Збивања на саборишту почела су у 11 часова интонирањем *Химне Вуку* у извођењу Градског мешовитог хора Центра за културу из Лознице и подизањем свечане заставе. Председник Општине Лозница Видоје Петровић поздравио је присутне и најавио беседника гостобу Виду Огњеновић. Вида Огњеновић је иначе трећа жена која је беседила на сабору од када ова манифестација постоји. Давне 1947. испред Вукове куће говорила је Митра Митровић, министарка културе. Госпођа Вида Огњеновић одржала је, по много чему, особену беседу посвећену Јовану Стерији Поповићу поводом његових јубилеја који се обележавају ове године.

Сценско-музички играџи Српског народног позоришта из Новог Сада под називом *У славу Стерије* или *Моје је лечити рог* сценски су уобличили Александар Милосављевић и Миливоје Млађеновић. Играџи су Небојша Дугалић, Миодраг Петровић, Мирјана Гардиновачки, Гордана Каменаревић, Мирслав Фабри. Оперске арије изводили су: Марина Павловић Баћа, Виолета Срећковић и Миодраг Милановић. Био је то с мером и вешто упризорен одабир начињен из Стеријиних комедија и његових поетских записа.

У Саборском поседу упркос киши учествовали су СКУД „Железничар“, Фолклорни ансамбл „Вила“ Нови Сад, КУД „Железничар“ Краљево и КУД „Караџић“ из Лознице.

Овогодишњи Вуков сабор одржан је под покровитељством Министарства за културу, Министарства просвете и спорта, Министарства науке и заштите животне средине и Министарства за дијаспору. Генерални спонзори били су: „Агробанка“ и „Дунав осигурање“. Пријатељ Вуковог сабора „Комерцијална банка“. Дајана ЂЕДОВИЋ

На поукама и порукама Јована Стерије Поповића

Наставак са 1. стране

Непогрешиво је уочавао које појаве у друштву и култури заслужују расправу, а које само поругу и исмејавање. Вуков посао је озбиљно анализирао. Као полиглота, који је полиглосију мајсторски користио и у својим драмским текстовима, сматрао је да су језички потенцијал и његове законитости веома осетљиво поље рада и да са тим треба опрезно руковати. Устручавао се од наредби и прогласа, а заговарао могућност избора. Ђак средње Европе, трудио се да тамошња просвета начела што боље пренесе у Србију, а, по узору на уређене државе, настојао да и ова почива на културним темељима.

Tеспоштедно се, међутим, руго надрикњагама, лажној учености и шијарџијском шљаму који своје тобожње родољубље износи на сваки пазар. Верујем да није лако било поднети критику из пеира овог непоткупљивог интелектуалца хуманисте. Зато су га оптуживали за доцирање и рационалну духовну статичност из ранијег века, касније названу конзервативним погледом на свет. Тај досије конзервативца добио је још у своје време, а из њега није у потпуности избрисан ни од ове прославе.

Син вршачког градца почео је школовање у родном граду, да би гимназију наставио у Сремским Карловцима и Темишвару, а права завршио у словачком граду Кежмарку. У службу

је ступио као професор латинског, а затим као адвокат, да би 1840. био позван у Крагујевац да на тек основаном Лицеју предаје природно право. За редовног професора постављен је када је Лицеј премештен у Београд и прерастао у велику школу, претечу данашњег Универзитета за који је управо Стерија отворио пут својим педагошким најртвима. Млади, изузетно образовани правник, знао је многа многих језика, радознали следбеник либералних идеја Француске револуције, ушао је рано у књижевност. Већ из гимназијске клупе постаје сарадник Летописа Матице српске, а по завршетку школовања покреће сопствени часопис-календар, пише и објављује прозу, драме, полемичке записи, коментаре, филолошке расправе и уџбенике.

Јован Стерија Поповић је и мој учител и нека ми је дозвољено да му се данас, у овом помало патетичном тренутку, тако обраћам.

Много си задужио нашу културу, учитељу, и толиких си важних ствари претеча. Написао си први сатирични роман, а мало ко ти одје хвалу за то. Основао си, заједно са Атанасијем Стојковићем, Академију наука, у твоје време названу Друштво српске словесности, а ми нисмо ни толико свесни да твоје име, ни 1841. годину, као датум оснивања, упишемо на плочу оснивача. Први си комедиограф на нашем језику и да си само *Rodoљубиц* написао доволно си нам рекао о нама,

а ми се из неког разлога непрестано питамо јеси ли ти наш савременик. Какво сувишно питање. Написао си уџбеник реторике, ремек-дело из те области, нема их много који је до датогу дојању. Основао си Народни музеј још давне 1844, уче ли о томе барем ћаци, каже ли то који водич посетиоцима те установе.

Jиси баш најбоље прошао ни са својим савременицима, а ни са нама којима си толико оставио у наслеђе. Твоје комедије смо читали као забирке досетки и трудили се да их постављамо тако да гледалиште брекће од смеха. А ти си, учитељу, као и Гогољ, твој савременик, наглашавао да се ликовима у твојим комедијама смеје, чини то узалуд, ако се бар мало не запита да се можда не смеје себи.

У међувремену смо твоје списе затурили као застареле, а тебе опет прогласили конзервативцем, једном у односу на револуционарну идеологију, други пут у односу на обнову националне свести.

Учитељу, да данас можеш да устанеш, могао бы мирно да наставиш таје где си стао са својом комедиографском критиком. Нисмо се много прогресирали. Нашао би нас не баш далеко оданце где си нас оставио. И даље љубимо руку која држи батину, верујемо букачима и онима који ласкају гомили. Ти си нам рекао у предговору комедије *Rodoљубиц*: „Докле се год бу-

демо сами хвалили, слабости и погрешке прикривали, у повесници учили колико је ко од наших предака јуначких глава одрубио, донде ћемо храмати и ни за длаку нећемо бити боли“.

Е, па, за нас, изгледа, још траје то време. Стално се нечemu веселимо, а весеље изражавамо буком и урлањем, а све то да не бисмо размишљали о томе где смо и шта чинимо. И даље се безумно хвалишемо и на свак глас трубимо о некаквим јунацима из усмене литературе сматрајући их историјским

ОКРУГЛИ СТО О РОМАНСИРАЊУ ИСТОРИЈЕ
ОДРЖАН ПОВОДОМ ВУКОВОГ САБОРА

Историја у романима Јанка Веселиновића

Kada је објављен роман Хајдук Станко, био је рђаво оцењен, али јавља се да је прихваћена као модел у који се лако уклапају национално и поверење у сопствене митове. Тако су јавља и његову критику да преовредњује и промени своје судове

Др Слободанка ПЕКОВИЋ

Уако би се могло очекивати да ће у оквиру излагању бити говора искључиво о *Хајдук Станку* јер је то Веселиновићев роман који се увршијује у корпус српског историјског романа, у обзир сам узела и два друга дела, *Сељанку* и *Лунаком наших дана* јер се и у ова два романа преламају кључни проблеми који се појављују у историјском роману, а то су однос према истини и стварности.

Уколико се *Сељанка* не може повезати ни са једним историјским дogađajem, ипак се може уврстити у корпус историјски корисних текстова јер говори о културној, етнолошкој и етнографској историји. Слично је и са другим Веселиновићевим романом, *Лунаком наших дана* који би се такође, условно, могао уврстити у историјске, или бар историјски корисне романе јер, поред говора о културној историји, говори и прикњивено о историјским личностима и историјским дogađajima који су имали утицај на нашу историју. Сва три романа, пак, веома су важна не само за расветљавање књижевног поступка Јанка Веселиновића, већ и за разрешавање проблема односа историје, стварности и фикције у књижевном делу.

Говор о историји у литератури не-како неумитно подразумева и говор о истини и стварности у литерарном делу, јер, историја представља прошлост, говор о прошлости, пак, подразумева подражавање и интерпретацију. Интерпретација и подражавање у жижу интересовања постајају однос према истини и стварности. Прича о повести истине у књижевности стоји на попут између приче и историје, раздавајући их и истовремено спајајући тако да у приповедању долази до збуњујуће дифузије о смислу – повест *o* и повест *ka* истини.

Однос уметности и истине (стварности) један је од основних проблема мимезиса, једно од основних схваташа уметности уопште. Радован Вучковић, на пример, изједначавајући стварно са истином, за тај однос каже да „у различитим историјским епохама удео стварног у уметничкој творевини је различит: иде од негације потребе уношења актуелне стварности до убеђења да је она једини предмет уметности.“

Уколико бисмо под појмом историје подразумевали истину и стварност, уколико бисмо претпоставили да је историја (историјски дogađaj или личности) истината, онда се питање односа историје и књижевности још више компликује. Онда бисмо морали у говору о историји у књижевном делу да се бавимо и питањем односа историје и стварности, истине и фикционалности. Написано књижевно дело у коме се говори о историјским дogađajima увек је изазвало интересовање, ако не и подозрење критичара, јер се од њега, деса, очекивала да задовољи многе захтеве: објективности у приказивању историјских дogađajja, поштовање фактографских података и стварање прихватљиве фикционалне ситуације. Критичар *Бранковот кола*, у давној 1896. години је сматрао да је писање историјских дела најтежки подухват: „Према истављеној садржини јасно је, дакле, да је уметничко обрађивање оваквих прича много труđније од обичнога, јер су писцу, можда више но и самој повесничкој приповеши везане руке за већ готову садржину, која се не сме ни у чем крњити...“ Тек тако, садржину је могуће писнику само улепшавати другачијим распоредом њезине грађе а права је песничка слобода једино у според-

ним сличицама, које би тај распоред још већа ресиле“.

Старо тумачење да када смо будни имамо исти свет, а када сањамо сваки свој, оснажује мишљење да се о књижевности у ужем смислу не би могло говорити као о истини. Писац који признаје да поистовећује себе и свет и да је свет оно што он (песник) осећа, ставља писца историјске приповести у деликатату положај учитеља, и то не само учитеља лепоте, већ учитеља морала, творца националних вредности (што је у случају домаћих писаца био најчешћи случај). Андра Гавrilović, и сам писац историјских приповедака, потпуно је јасно окарактериса улогу и важност увођења историје у књижевност: „Историјски романи и приповетке, особито из српске наше прошлости, најбоље су читанке за наш читалачки свет. Сем тога, историјски роман је и штетња кроз време и покушај да се осети континуитет времена, историје, постојања.“ Писци историјских романа, нарочито с почетка 20. века били су склони величавању српске прошлости и по односу према националној историји као дистинктивном и поетички пресудном обележју српске књижевности, романи су се опредељивали према историјској истини и потреби да се могућа, по жеља истине употреби као снажан национални покретач. Тај печат су већ имали Видаковићеви романи, али и приповетке Милорада Шапчанина, Андре Гавrilovića, Јакова Ђигњатовића, Ђуре Јакшића.

Пред сваким писцем историјског романа поставља се проблем приказивања историјског времена и историјског дogađaja. То су полазиша која не би смела да се деформишу, а оно што писац сме да уради, то је да своју слику имагинарних дogađajja и ликову учита у текст што је могуће више веродостојно у односу према датим фактима и одређеним оквиром. У свакој историјској, па и у парапсихијској приповетки, однос историјске и имагинарне стварности је веома важан јер одређује жанровско ствршавање. Претежни историјски садржај ствршава дело у историјске романе, а оне друге у фикционалне. Али ствршавање постаје отежано када се мери утицај који одређени романи имају на читаоце. Често се дешава да виртуелна историјска стварност фикционалних дела делује упечатљивији и да гради историјске свест публике. Манипулатија и (зло)употреба историје или виртуелне историје је добро позната писцима и они је често користе било из артифицијелних, идеолошких или иних разлога.

Пако Милорад Шапчанин објашњава како писац употребљава истину, односно историју и како, по потреби свога приповедања и своје мисије, за сеца у историјској ткиви. Наводи да је за главни извор узес чланак *Босна* историчара Чайковског, да се послужио Кунибертом и причањем других: „Ја то прихватим, разрадим, избацим што не спада у моју замисао, уклоним излишне уметке из сувремености, праведније поделим улоге међу православцима и католицима, узмем из руку Србије улогу коју она онда није могла играти, збришем незаслужених прекор понеким нашим честитим личностима, заменим слике и поре-

ћења другим, простијим, нашем свету разумљивима и милијума, а већину обрадим по казивању некојих сувременика“.

Хајдук Станко Јанка Веселиновића описује тешко и драматично време пред Први српски устанак и, као и сваки историјски роман, мора да у историјски миље и историјске ликове „учита“ могуће дogaђaje и могуће ликове. Могући дogaђaji и ликови морају да делују историјски вероватно и морају се утопити у одређеном историјском времену. На тај начин писац трансформише историју, али и ствара могућност за могуће историјско дogaђanje. Није редак случај да писац парапразира историјско време и историјске дogaђaje и да као опцију приповедања изабере неки други, могући, исход који би више одговарао било унутрашњем приповедачком склону, било идеји и намерама писца, а не оном што се заиста и дogaђalo.

Крајем деветнаестог века, односи историјског, парапсихијског, истинитог, односно стварног, идеолошког и фикционалног постају сложенији јер се српска литература, с једне стране, налазила у периоду деструкције и деконструкције традиционалних књижевних модела, а с друге је имала снажну потребу за зашивавањем националне свести и националних митова. За *Хајдук Станку* би се могло рећи да се истином којом се служи дело остварује једна суштинска двосмисленост. Истина, односно стварност се у овом случају

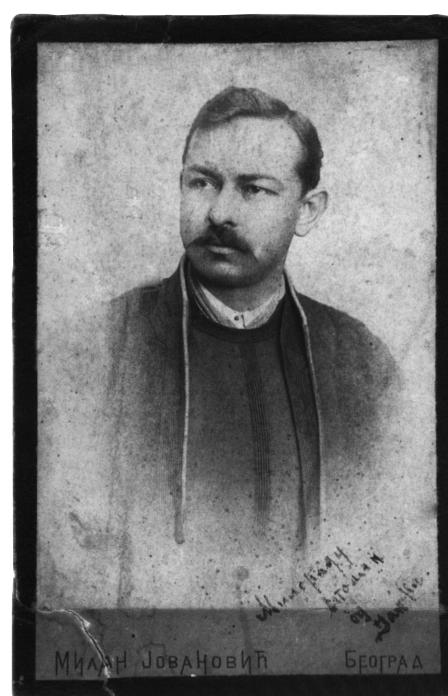
лаја као модел у који се лако уклапају национално поверење у сопствене митове. Тако су јавља и митови који се оваком имају настали критику да превредњује и промени своје судове.

Занимљиво је да *Хајдук Станко* који је одиграо значајну улогу у одређивању културног идентитета националне заједнице, када су се срећно подударили индивидуално и национално, ЈА и МИ позиција, није био својевремено препоручен за школску употребу. Референт Министарства просвете Момчило Иванић, који је препоручивао романе за награду за крај године, као историчар и државотворац сматрао је да као васпитно штиво *Хајдук Станко* неће добро деловати на децу: „Према свему, даље, што смо истицали и доказивали да је у овом роману слабо по извору и правцу садржине, као и по приповедачкој изрази његовој, не може се он као узората књига своје врсте поклањати најбољим ученицима средњих школа, нити га може министарство препоручити за књижнице основних школа“.

Интерпретација културних и националних кодова помаже препознавању промена у одређеним раздобљима, а искуство свести публике која је прихvatila и надграђivala поруке *Хајдук Станка* и *Сељанке* говори о потреби симболизације националних вредности и идентитету који се успоставља преко скоба традиционалног (углавном народног и руралног) и моралног (универзалног). Начин мишљења и понашања јунака романа, као и семантичке структуре успостављају везу са читаоцима, не само на симболичкој већ и на стварној равни, у свакодневном животу. Станко Јанка Веселиновића је утицај на успостављање личног и групног идентитета толико да критика није могла да преће граници националне *Сељанке*, али је и даље сврха његовог литературног постојања у томе да ослика тип човека у типским ситуацијама. Протагонисти конструисане реалности потпуно су различити и живе у различитим окружењима, али сврха њиховог постојања је слична: они су ту да би потврдили идеју о стварности коју писац жели да прикаже и оправда. При том, ни један од јунака нема никакво, ни иронијско ни аутоирониско одстојање од своје улоге у свету. Стварност у којој они живе потпуно је обична а онечуобичавање настаје онда када писац разоткрије оно што се налази испод површине.

Станко није добродушни сеоски ћида и та прва слика о њему број бледи у чину његове хајдучке иницијације када убија Турчина на посебан начин. Ни Сељанка није оличење доброте јер се њена оданост одређеном моделу стварности граничи са ексцентричношћу тако да се читалац (или бар, данашњи читалац) ставља у позицију да се запита да ли је стварност свакодневног света заиста мешавина навика и тврдоглавог подржавања тих навика. Мотиви којима се јунаки руководе нису тако једноставни као што би на први поглед могли да буду. Њих покреће снажна потреба да буду вољени и исправни у очима других. Станко не може да поднесе отурање заједнице и његов преобразај одступа од очекиваних могућности, али подупира стварност у којој живи. И у *Сељанци* јунакија свесно и потпуно поништава своју личност и постаје идеал и узор без сопствених карактерних одлика. Слична је ситуација и са Сретеном Срећковићем. И он, само на један потпуно конвертован и инвертиран начин, покушава да буде вољен.

Пишући своја дела, писци су често настојали да дочарају утисак исповедања (што значи искрено, истинитост, стварност), избегавајући проповедни тон. Проповед и поука били су досадни, ма колико иначе били истините у приказивању историјске истине, културолошке истине, или једноставно, личне истине. Веселиновић је успео да се ослободи досадне дидактике. Зато су његова дела, без обзира на то што су подучила своју публику, и била толико популарна.

Јанко Веселиновић

може схватити амбивалентно: као историјска, „права“ стварност, и/или као идеолошка истине која се чини најкориснијом за истину коју автор сматра сврсисходном. Писци су се стручили да, у складу са мисијом коју су вршили, истину у делу претворе у истину на делу, да оживе и учине стварном могућу, али ипак, имагинарну историју. У случају Јанка Веселиновића може би се поставити и питање шта се тачно подразумева под појмом историје, реалности или стварности. Уколико се књижевност упоређује са историјом, лако је утврдити да се историја стварност може јасно одвојити од реалности коју представља историја. Мада, када се говори о овом писцу и ту постоји одступање од традиције идентификације са читаоцима, али и морална порука се не прахвата подједнако и нема исту тежину. Али, читање подстиче на размишљање и пружа моралност ужиљавања, а читање *Хајдук Станка* помогло је читалачкој публици да се постави као морално исправни чинилац у сопственој историји.

Могло би се рећи да је специфичан однос који Веселиновић има према стварности срж и кључна порука текста зато што Веселиновић нису важне објективе чињенице и факта већ морална порука коју истиче. У прозном дискурсу, за разлику од поетског, поставља се питање веродостојности стварности, односно песничке слободе и права на „не-стварност“. Јасно је да је свет у коме живимо препун варљивих слика „стварности“, па се поставља и питање каква је уопште вредност истине када је она тако реалитивна.

Одговор на питање да ли је књижевно дело стварност или лажа, или је мешавина стварности и лажи увељико зависи од културних схватања и важности која се придаје уметности. Могло би се рећи да модерна уметност полази од тога да уметност није лажна (не-стварна), да стварање ништа не утврђује, па самим тим не може ни да буде нестварно. Стваралац приказује ствари онакве какве би требало да буду, а не какве јесу, а оне, ипак, шаљу поруку која једва да се разликује од она коју добијамо од дефинитивно реалистичког текста у ко-

ПОВОДОМ СТОПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ РОЂЕЊА КОМПОЗИТОРА
СТЕВАНА СТОЈАНОВИЋА МОКРАЊЦА (1856–1914)

И хармонијум у конзулату

Како је Мокрањева Косовска руковет настала захваљујући пријатељству са српским конзулом у Приштини Браниславом Нушићем. О мало познатој сарадњи са Стеваном Сремцем, за чија је дела на сцени Народног позоришта у Београду комонавао музику

Милена ПЕТРОВИЋ

Уентрална фигура српске музике у другој половини 19. и почетком 20. века био је Стеван Мокрањац. Одгајан на српској црквеној и народној музici, био је главни пратогониста српског национално-романтичарског музичког смера.

Родио се на Светог Стефана 1856. исте године када и Фројд, Тесла и Шопен године у којој су свет напустили Шуман, Хајне и Бекет.

После завршене гимназије у Београду и музичких студија у Минхену, Риму и Лайпцигу, вратио се у Београд, где је предавао музику у Првој београдској гимназији и Богословији. Био је оснивач Првог српског гудачког квартета и један од оснивача прве Српске музичке школе, чији је диригент и професор био до краја живота.

Готово цео Мокрањев опус припада области хорске музике, велики део ства-

ралаштва посветио је православној духовној музici, а бавио се и мелографским радом.

Иако је Мокрању било намењено да компонује сценску музику за Ђиду, музика за Сремчев позоришни комад из народног живота Ивкова слава из 1901. године једини је Мокрањев прилог музичкој сцени, тј. жанру комада с певањем, који је био веома популаран у Србији тога доба. Оркестарска партитура се састоји од осам обрада народних песама, тј. игара. Скромни састав оркестра Народног позоришта ограничио је Мокрањца у погледу употребе богатијег оркестарског колорита и контраста на плану оркестарских група. У партитури преовлађује хомофона фактура кроз коју се понекад провлаче кратки, ритмички разноврсни инструментални мотиви.

Мокрањац је био диригент Београдског певачког друштва од 1887. године

па до краја живота. Друштво је активно учествовало у забивањима Кнежевине Србије. Михаило Обреновић био је велики доброчинитељ друштва и његов почасни члан. Мноштво турнеја друштва, како по градовима Србије тако и по свету, Мокрањац је успео да оствари захваљујући помоћи многобројним угледним и образованим Србима, међу којима се нарочито истичао комедиограф, тадашњи српски конзула у Приштини, Бранислав Нушић, иначе велики Мокрањев пријатељ.

Године 1904. Мокрањац се са Нушићем саоствао у Београду, где је Нушић дошао на краје одсуство из Приштине. Мокрањац се распитивао о народним песмама и певачима с Косова. Нушић га је затим позвао у госте у Приштину и обећао да ће му набавити народне певаче. У Приштини је Мокрањац провео месец дана прикупљајући и бележећи материјал за своју Косовску руковет.

Нушић је као веома гостолубиви домаћин из конзулату у кућу пренео стари хармонијум, да би Мокрањац могао да свира.

Снажна патријархална приштинска средине задавала је понекад муке Мокрањцу. Сељанке које је Нушић доводио да му певају нису хтели да остану са њим у сопственом дому. Тада је госпођа Даринка (Нушићева супруга) морала да буде присутна све време док је Мокрањац бележио песме девојака.

Чувена љубавна прича између лепотице Јевке Замфирове, зване Зона, и Марка кујунџије преточена је у познату косовску песму „На врату сејаше Јевка Замфирова“. У посету грађанима Замфиру, Јевкином оцу, Нушић је отишао заједно са Даринком и Мокрањем. Лепотица Јевка из једног послужила слатким и кафом и заједно са оцем отпевала песму коју је Мокрањац забележио и унесе у Косовску руковет.

Нушић је испричао Јевкин случај Стевану Сремцу, који се веома заинтересовао за причу. Описао је догађај, али га је пребацио у Ниш, јер је ту средину и нишки дијалект боље познавао. Измене је имена и написао чувену проповетку *Зона Замфирова*.

Другом приликом је Зона певала Мокрањцу песму о својој љубави и лепоти „Ој, Зоне, танка висока“ у кући богатог чорбадије Кијаметовића. Мокрањац је бележио, али се и љутио, схвативши колико му још времена треба да заврши започети посао. Полазећи за Београд, на растанку је тужно рекао пријатељу Нушићу: „Доћи ћу ја опет у ове стране... морам доћи!“

Тако је и било. На почетку Првог светског рата 1914. године, иако већ болестан, Мокрањац је са породицом избегао из Београда у Скопље, где је Нушић био управник Народног позоришта. Знаменити писац је овако описао

Стеван Мокрањац

Мокрањеву смрт: „У ноћи између 29. и 30. септембра склоpio је очи Стева, за спао је смрћу, заспао је вечитим сном, мирно, тихо, без ропча, без уздаха“.

Нушић је био поред Мокрањаца, до краја.

ШТА СТЕВАН СРЕМАЦ ДУГУЈЕ ОЧЕКИВАЊИМА СВОЈЕ ПУБЛИКЕ – НА СЦЕНИ, НА ФИЛМУ И СА ТВ ЕКРАНА

Исконска потреба за сигурношћу

Квалиитети прозе Стевана Сремца, трансформовани у разне извођачке форме складно се сједињују са постребама српске публике које утичу на њен хоризонт очекивања. То ја чини једним од најомиљенијих и најчешће извођених домаћих позоришних писаца. Које су додирне низи између његовој делу и дела поструларне енглеске сценисте Џејн Остин

Др Мартина ФРАЈНД

Велика популарност коју је Сремац стекао код читалачке, позоришне, а у новије време и код филмске и телевизијске публике објашњавана је на разне начине у критика- ма, посебно оним које су се односила на драматизације његових дела. Говорило се о многообројним вредностима Сремчевог стваралаштва: о богатству језичког идиома, о специфичном хумору, о изразитим ликовима, о значају „локалне боје“ за привлачност његових текстова. Чињеница да је неколико дела, превасходно *Зона Замфирова*, *Ивкова слава* и *Пой Бира и пој Стира*, већ више од стогодина доживљавало драматизације које су извођене са врlo великим успехом на позорницама, а од друге половине 20. века на филмском и телевизијском екрану, инспирисала је критичаре да у Сремчевим текстовима траже и откривају изузетне драматуршке квалитете, од компоновања заплета, живих ликова и хумора до амбијента у коме су одиграва радња и, нарочито у случају *Зоне Замфирове* и *Ивкове славе*, могућности да се музичком пратњом обогати сценска интерпретација. У свим тим анализама говори се заправо о ономе што постоји унутар Сремчевих текстова на основу којих су драматизације настале, или о ономе што су сценске обраде истакле, пригушиле или додале прозном тексту да би он постао успешан драмски предложак за извођење. Односно, особености прозних Сремчевих текстова који су драматизовани саглавдане су као вредности које су обезбеђивале успех драматизацијама и њиховом животу на сцени.

Анализе које говоре о томе шта је публика најбоље прихватала и шта је највише волела у драматизацијама Сремца истичу опет широку гаму квалитета који постоје у Сремчевом делу, а читаоце или гледаоце привлаче не толико естетским вредностима колико елементима према којима публика има посебну наклоност. Тако се често говори о жалу за добним старим временима, о привлачности фолклора, о задовољству које гледаоцима пружају костимирани спектакли. Поставља се, међутим, питање зашто и како је могуће да публика у јужној Србији при-

хвата *Пой Биру* и *Пой Стиру* и јарке боје војвођанској менталитета као што прихвата оживљавање своје „локалне боје“ и прошлости на сцени. И зашто се *Зона Замфирова* и *Ивкова слава* играју са истим успехом у Новом Саду као у Нишу.

Посматрано на дијахронској равни, намеће нам се и питање зашто се драматизације великих Сремчевих дела играју са подједнаким успехом од времена када су мали светови *Зоне*, *Ивке*, попа *Тири* и попа *Спире* били део садашњости или блиске прошлости до данас када су они далека прошлост а њихов језик архивиран чан до непропознатљивости? Шта је то што гледаоце филма *Зона Замфирова* на почетку 21. века чини подједнако пријемчивим за ову драматизацију Сремчеве прозе као и оне гледаоце који су крајем 19. века са ужицањем гледали *Зону* на даскама путујућих позоришта?

Велика временска дистанца између једних и других и разлике у медијима у којима се драматизације Сремца појављују већ више од сто година, разлике у квалитету драматизација и техничким могућностима њиховог извођења, производиле су веома разноврсне, али за гледаоце увек привлаче резултате. Очевидно је да постоји нешто што гледаоце привлачи и одушевљава без обзира на време и место извођења, на медије у којима се драматизација обликује и на промене у менталитету публике.

Шта би то могло бити? Да ли ће одговор на ово питање требало потражити на другој страни – у публици, у читаоцима и гледаоцима Сремчевих дела а не само у делима и њиховим драматизацијама, а то значи у очекивањима и осећајима оних који са ужицањем већ више од једног века гледају *Зону*, *Ивку*, и остale Сремчеве ликове на позорници? Ако неке од разлога Сремчеве популарности на сцени или екрану почнемо да тражимо на нивоу њихове рецепције, а ико се позабавимо спремношћу публике да опет и опет гледа драматизације његове прозе, отвара нам се ново поље размишљања о поступку Сремца у извођачким уметностима већ више од сто година.

У овом трагању можда би могла да нам помогну нека истраживања и закључци до којих су дошли аналитичари рецепције књижевних дела и сценских извођења у срединама сасвим различitim од наше. Уочено је, рецимо, да је за време Другог светског рата у Енглеској било упадљиво повећано интересовање за романе Џејн Остин. Тада је снимљен и први филм по роману *Гордост и преграсуда* (врло слаб, иако је Дарсија играо Лоренс Оливије!). А онда, после скора тридесет година (током седамдесетих година проплог века) почине талас екранизација истог романа, на филму и телевизији, а за њима следе екранизације осталих романова Остинове.

Намеће нам се питање да ли постоји нека аналогија између ове појаве и честих сценских, а у новије време филмских и телевизијских екранизација Сремчевих романа код нас (нарочито после невероватног успеха Шотрине екранизације *Зоне*)? Да ли постоји неки заједнички елемент који публику на два краја Европе, не само географски удаљену него и по менталитету далеко, могло би се чак рећи супротстављену, чини подједнако пријемчивом за извесни тип прозне књижевности који се на крају власници ставијају у животу појединача код којих је дошло до одуступања најнижим нормама додличног понашања.

Публика која живи у свету који је стабилан, убеђен у постојању и исправностима својих вредности и у сигурности свог физичког постојања, која се креће унутар срећеног амбијента и општеприхваћених норми понашања, прозу Џејн Остин и Сремца чита са ужицањем збор заплета, приче, љубавних згода и незгода, ситуационог и вербалног хумора. Исти квалитети њихових дела функционишу сјајно и када се она драматизују. Али они, посматраној појединачно или заједно, не могу потпуно да објасне масовност успеха драматизација и стапнутију потребу за новим обрадама, за новом реконструкцијом светова у којима живе јунаци Остинове или Сремца.

Што делује у њиховој позадини и што их повезује у целину у сусрету са хоризонтима очекивања њихове публике у врло различитим историјским и друштвеним условима јесу за право нека осећања и стања која та осећања изазивају. Она чине основу на којој у публици у појединачним тренуцима или дужим временским периодима, зависно од прилика у окружењу, у светлу гледаљаца, расте расположење да се нешто прихвati, па чак и више од тога. Могло би се рећи да се у публици јавља нека чежња, глад, за приказима светова какве описују Остинове и Сремац. Мислимо да су срж осећања која чине публику тако пријемчивом за драматизације, односно екранизације наших аутора, несигурност и страх на гледаоцима, и они су ти који стварају жељу да се ове емоције потисну и смрију читајећи, а још више гледајећи драмађају у световима Сремца и Остинове. Мислимо да велику популарност Сремчевих драматизованих дела можемо објаснити добрым делом и стањем духа његове публике. Односно ту популарност морамо тумачити факторима који постоје у публици, на нивоу репеције, исто колико и одликама Сремчевих дела.

Квалитети његове прозе, транспоноване у разне извођачке форме складно се сједињују са потребама српске публике које утичу на њен хоризонт очекивања. То нашег аутора чини једним од најомиљенијих и најчешће извођених домаћих позоришних писаца. У том споју иманентних књижевних вредности преведених у драмску форму и осећања и потреба публике лежи тајна успеха писца који није написао ниједну драму, али је упркос томе стално присутан на српским сценама и екранима већ више од једног века.

етичких норми и обичаја друштвеног понашања. Тај свет не мора бити ни праведан ни сасвим поштен, он може бити узак, учмао, ограничен. Све те примедбе могу се поставити Нишу Стевана Сремца и Енглеској Џејн Остин. Али су ти светови сигурни у себе и своје вредности, склоњени су од великих дилема и невоља, умирујући су – као аналгетици или средства за умирје

ЗНАЧАЈАН ПОДСТРЕК ЗА АФИРМАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И НАШЕГ НАЦИОНАЛНОГ ПИСМА

Ћирилицом има ко да пише...

Професор Иван Стратимировић, вођа пројекта „Разговори о ћирилици“, покренуо је иницијативу да се на Сајму књига у Београду одржи научни симпозијум о нашем писму уз учешће најминистријских стручњака, научника и уметника. Његова је намера и да се ширији српско национално писмо, али, још више, да се на модеран начин афирмише

Каштарица ГРАНАТА-САВИЋ

Yуковој задужбини је недавно одржан научни скуп „Разговори о ћирилици“ на којем је учествовало више од 60 стручњака. Разговор је вођен у четири групе: Опште и историјске теме, Закони о писму и језику и њихова примена, Обликовање, типографија и калиграфија ћирилице и Тирилица у савременој информатичкој и менијској технологији. Организатори ових разговора били су Вукова задужбина, Савез потомака ратника Србије од 1912. до 1920. Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију и Виша политехничка школа.

Вођа пројекта „Разговори о ћирилици“ је господин Иван Стратимировић, професор на Вишој политехничкој школи. Питање које се најпре намеће јесте који су закони о писму и језику у примени и да ли постоје казне за њихово неспровођење?

– Постоји Закон о језику и писму, али, колико је мени познато, није одређено ко га у садашњој политичкој ситуацији спроводи, и да ли су прописане казне за те прекраје. Наша група, која се бави том проблематиком, има сазнања и препрема коментаре и препоруке.

● Колико се чини да се очува ћирилица као део идентитета српске народе?

– Нажалост, мало. Језик и писмо су основно обележје сваког народа. Али, морали бисмо да се замисlimo и над судбином својом, својих породица и свог народа, да ли треба да нестанемо са овог света. Наша је општа обавеза, обавеза ради човечанства, да сачувамо свој народ са свим особинама и посебностима, са културом, традицијом, фолклором, језиком и писмом. Тако можемо и овако мали да будемо чланови велике европске и светске породице народа. Свакако да имамо разлога да будемо поноси на славну прошлост, али морамо и да се трудимо да не правимо грешке које смо чинили и које и данас чинимо.

Постоје код нас установе које је основала држава и власт да брину о култури, уметности и науци ове земље и овог народа; неке су основане, и живе деценијама, баш ради очувања језика и писма. Постоје код нас умни и мудри људи, веома стручни, који се том муком народном деценијама баве – истиче господин Стратимировић и додаје:

– Обичан човек иде улицом и гледа називе радњи, плакете, натписе, па и жврљотине по зидовима. Шта види? Од десет радњи једна има ћирилични натпис. Од двадесет плаката можда је један на ћирилици. Од тридесет производа један је исписан, или делimično исписан, ћирилицом. Од сто жврљотина по зидовима, на срећу, ни једна није на ћирилици. У последње време примећује се да су државни документи све чешће исписани народним и државним писмом, ћирилицом. То охрабрује.

Наш подухват, који за сада носи радни назив „Разговори о ћирилици“, има за циљ да покрене најширу јавност, људе који раде са младима у образовању, стручњаке и уметнике из области језика и писма, институције државе и све људе добре воље и могућности да све чине упорно и предано да се наш језик и писмо очувају у животу народа и државе, да га обогате и улепшају.

● Да ли ћирилица заузима одговарајуће место у животу народа и државе?

– Нажалост, свесни смо да је народно писмо ћирилица потиснуто у последњих шест деценија. Комунистичка идеологија, која је неприкосновено владала нашом земљом, имала је за циљ да избriше традиционалне вредности породице, вере и обичаја, па и нашег националног идентитета.

Васпитање и образовање од најраније младости треба да оспособљава децу да знају и могу да решавају најсложеније проблеме у животу и раду и да буду свесни своје самобитности, порекла и традиције. Писмо, наша ћирилица и наш језик, са различитим наречјима, основ су постојања народа и његове свести о себи, као малом, вредном каменићу у лепом мозаику света у којем сви постојимо и у којем има места за све.

Држава мора да брине о општини народа и зато и о народном језику и писму. Тако се понашају све државе које с надом гледају у будућност.

● Које су конкретне активности на пројекту о ћирилици до Сајма књига?

– У закључцима су наведени погледи на стање у којем се писмо ћирилица налази у стварном животу и овом тренутку, а које никако није задовољавајуће, нити охрабрујуће. Ради тога наша намера и рад који смо предвидeli уливају наду. Како смо већ били припремљени за рад у тематским скupинама, тако су и у закључцима са овог састанка дати и задаци за ове четири скupине.

За октобар ове године група за обликовање, типографију и калиграфију ће да ради на организовању и прикупљању радова ћириличних писама за типографију и калиграфију, као и макета ћириличних књига. У време Сајма књига ти радови ће бити изложени. Сајам књига посети око 200.000 људи, међу којима су најзначајнији млади, који долазе организовано из целе земље. У овом послу ће се остваривati сарадња са Сајмом, образовним установама и другима, који већ раде на сличним пословима. У нашој радној групи су професори уметничких високошколских установа, који се баве писмом и чији ће студији бити укључени у овај пројекат.

Ова група ће у међувремену да се бави организовањем радионица у којима ће млади и у мањим местима, уз помоћ стручних, уметничких образованих људи, да израђују ћирилична писма. Завршетак рада таквих радионица био би обележен изложбама радова и пригодним догађајима. На том послу оствариваће се сарадња са најзначајнијим месним установама, локалном самоуправом, црквеним одборима, школама, општинским организацијама Савеза потомака ратника Србије 1912–1920. године и личностима у тим местима.

Све четири тематске групе ће у областима свога рада да припремају теме, учеснике и радове за саветовање о ћирилици, које ће се одржати крајем октобра у време Сајма књига – истакао је вођа пројекта „Разговори о ћирилици“ Иван Стратимировић у разговору за Вукову задужбину.

СЕЋАЊА

СЕНТАНДРЕЈЦИ И СРПСКИ КЊИЖЕВНИ КРУГ, УЗ ДУНАВ, СВЕ ДО БЕОГРАДА

Неодлучимо језичко побратимство

Од Јакова Игњатовића па до Стојана Вујчића, и даље, пролеже се живородна најава у књижевности која српским језиком повезује књижевне ствараоце кроз простор и време...

Мома ДИМИЋ

Стојан је био свечан и нарочито пријатан само тај недавни мој боравак, и сусрети у Будимпешти, поводом уручивања награде знамените српске духовне задужбине која носи име највећег писца српске дијаспоре – Јакова Јаше Игњатовића. Заправо, непријатних доживљаја никада и није било, откако навраћам у престоницу мађарску у протеклих више од четрдесет година.

Још на самом почетку мојих странствовања по свету посетио сам, наравно, Будимпешту, град у ком је почетком двадесетог века мој деда (по оцу) учио столарски занат, па га је тамо, још нестасалог за војску, и најавио Први светски рат затекао. Сећам се дугачког реда 1965. године пред једним пештанскоим бискупом (у ком се давао филм „Старац и море“, према Хемингвејевом роману). Тада сам упознао и Пештаницу Јаноша Кубатова, истражног фотографа, који је натурао наш језик, не само због тога што је имао неке своје словенске корене већ, наглашавао је тај Кубатов, што смо, ето, „блиски и живимо у комшију!“

Неколико година касније позван сам, као писац, да боравим петнаест дана у Будимпешти, да упозnam боље мађарску културу, да се дружим са Золтаном Чуком, Предрагом Степановићем, Стојаном Вујчићем, да посещујем музеје и позоришта... Имао сам, дакако, и „службених водича“, била је то симпатична, крхка Маријета Вујчић, супруга Стојанова. Истог оног Стојана (Вујчића), сина пештanskог проте Душана, и брата композитора Тихомира – који се затим преселише, најалост, на пештанска и сентандрејска тако самотна гробља, али за којима још снажно пламају ти задужбински, јашантгњатовићевски духовни трагови... Наравно, нисам пропустио да у тих мојих петнаестак дана „уденем“ и поновни долазак у Пешту мог деде Милутина, након више од педесет година, у Пешту која не беше обележила само његово шегртовање и младост већ и многа његова сазнања, умёна и животне назоре које је преносио, с мање или више успеха, на цело своје потомство.

Од наредних боравака у Будимпешти, и Мађарској, поменују још само два. Средином седамдесетих путовао сам онама да бих се сусрео са великим песником енглеским Робертом Грејвсом (на његов лични позив). Он је волео да долази тамоје, по њему, „мађарски језик био један од два или три на ком се може писати ваљана поезија“. И, најзад, средином деведесетих, правио сам друштво писцу Младену Маркову, приликом церемоније уручивања награде са именом нашег Јаше. Била је то изванредна прилика да још једном, у друштву овог „парског“ писца осетим дах Паноније, сав онај прелет историје и судбине равничарског човека о којима су и Јаша али и он писали у својим романима и проповеткама.

Приликом многобройних сусрета са „чварам пештanskог канџила“, саборником, али и неизлечивим „сентандрејским сањаром“ Стојаном Вујчићем (1933–2002), вазда сам, као вјажни модерниста, био „љубоморан“ што је Стојан у својим књижевним писањима и интересовањима бивао, за мој укус, и превише окренут традицији, и старим нашим, па и хrvatskim писцима, и што је с толиком задршком, и одстојањем, пратио наступ на књижевној позорници нас млађих и, дакако, на свој начин најдобуднијих.

Када је изговарао имена Саве Текелије, Јована Пачића, Јаше Игњатовића, Црњанског, Дучића, Кашанина, Андирића и Крлеже, тим својим меким и плошним гласом, осећао сам сву ону приснос са којом се помињу само они најрођенији. Знао сам да се Стојан, такође, деценијама дописивао, на најгospodstveniji начин, са готово свим старијим српским бардовима певајући добру добу. Мисију овог прегаоца, вазда пуног планова и замисли, аутора јединствене песничке збирке „Распочећије“ (1972), понажаје са схватањем пак када је од 1989. године основао Задужбину Јакова Игњатовића и чини ми се још више, када је међу прве добитнике њеног дичног књижевног признања са Јашиним именом уврстio тад већ блаженопочивше Вељка Петровића, Милана Кашанина, Васка Попу... да би се каснијих година стигло до Добрице Ђосића, Миодрага Павловића, Стевана Ранчковића, Младена Маркова... све до, може се рећи, његових „духовних чеда“, стасале генерације незаобилазних српских прозних писаца и песника рођених средином 20. века у Мађарској – Предрага Степановића, Петра Милошевића, Драгомира Дјурмова...

Управо у друштву потоње поменутих писаца, као и још неколицине културних посленика предвођених господином Радомиром Ластићем, садашњим председником Задужбине Јакова Игњатовића са поносом најновијег лауреата, положио сам венак пред споменик Јашину у Сент Андреју. У краткој беседи под отвореним небом нисам, ипак, пропустио да поменем да су Игњатовићеви преци дошли на север из околине Призрена. А затим смо посетили и старо српско гробље у Сент Андреју (новог заправо нема, јер ни Срба у овом месту више нема). А и на овом старом гробљу више је ижикњавље траве и дивљег зеленила неголи видљивих споменика. На чистини, недалеко од улаза, издваја се необични белег Стојану Вујчићу: од црвеног гранита, помало рустичан, не виши од метра, по-

Стојан Вујчић

стојан у свим димензијама. „Исти Стојан Вујчић“, тихо додаје књижевник и професор универзитета Петар Милошевић.

Сентандрејског сањара и занесењака Вујчића пред крај живота сачекаје су можда и најтеже његове битке: болест, страх од маргинализације будућности („и ништа моје/ни на једној обали/остати неће“), продубљено осећање расејања „стварном емиграцијом“... Задуљбеник у поетско и поезију, међутим, никако се не може схватити као неостварен човек и уметник. Поготову не неко с таквим беспрекорним естетским укусом и тако сугестивним деловањем на околину.

Y осталом, и сам Јаша Игњатовић је имао тих својих „уметничких неостварености“. Великан српског модерног реалистичког романа, писац широког тематског спектра, творац рељефно изнијансираних књижевних јунака као што су Васа Решпект, Милан Наранџић или Шамика Кирић, Игњатовић (1824–1888) није писао стихове, али је зато имао савршено развијено и то поетске чуло, пратећи „у стопу“ великане песничке речи, готово делећи њихове песнички удес и судбину. О Бранку Радичевићу, којег је Јаша тек једанпут у свом веку сусрео, оставио је изванредан портрет, додајући и ову опаску: „Да је судба довела у животу да с њим живим, држим да бисмо били и остали до смрти неодлучими побратими. Нити би нас икаква политичка струја одвојила!“

А кад је већ поменута реч политика, подсетимо и на још један Јашин став: „Политика није сунце око кога се окреће књижевна планета“.

Заиста, ова наша књижевна планета окреће се понајвећима око мајстора и бардова какав је несум

КАКВО ЈЕ СТАЊЕ СРПСКОГ НАРОДА И ЊЕГОВОГ ЕЗИКА НА ТЛУ ДАНАШЊЕ МАКЕДОНИЈЕ

Европско право за српски језик

Πротеклих шездесет година српска наука се није довољно бавила српским етничким корпусом на подручју данашње Македонске државе. У том периоду о тамошњим Србима објављен је релативно мали број етнографских, дијалектолошких и културологских расправа претежно заснованих на индивидуалним научним интересовањима и теренским истраживањима. Међу ауторима ових студија и чланака налазе се и Јован Трифуновски, Павле Ивић, Петар Влаховић, Милосав Вукићевић, Првослав Радић, Станислав Станковић и Ненад Вујадиновић. У њиховим радовима најизразитији на значајна научна обавештења којаказују да у одређеним македонским областима јоште егзистирају компактна српска насеља и изворни српски дијалекатски типови.

Подаци о националном сastаву становништва државног завода за статистику у Скопљу из 2002. године говоре да у Републици Македонији живи 36.000 Срба македонских православних вероисповести. После албанско-македонских ратних сукоба на северу Македоније 2001. године и Срби су као једна од аутоктоних националних мањина уписаны у македонски Устав. У тексту Устава из 1992. године биле су изостављене; Срби, за разлику од осталих етничких заједница, нису били уписаны нити као један од државотворних народа СФРЈ, нити као једна од бројнијих националних мањина у Републици Македонији.

Како, пак, стоји у старијим етнографским студијама и сродним расправама из области додирних научних дисциплина, споменици, особито средњовековне, српске материјалне културе срећу се у скоро свим крајевима Македоније; данашња словеномакедонска област представљала је једно од главних средњовековних српских етничких и духовних жаршишта. Тако, на пример, о броју цркава и манастира у Скопској Црној гори Светозар Томић, српски антропогеограф и етнограф, сарадник Јована Цвијића и истакнути проучавалац српских насеља и порекла становништва у северозападним пределима данашње Македоније, 1905. године у студији о скопско-чиромирском језику каже: „Скопска Црна гора у немањићкој доба с правом се могла звати Српска Светла Гора, јер сумњам да је иједан српски крај тако богат црквама, манастирима, црквиштима манастириштима као овај. У скромном делу поред цркве и манастира има пошто је црквиште и манастириште. Кад се иде било пољем било планином непрестано се наилази на развалине цркава и манастира, тако да изненађује велики број цркава на оноликом простору“.

О мотивима фресака и распореду ликова у живописима скопско-чиромирских храмова Томић у истој расправи овако пише: „По свим црквама и манастирима у живопису налазе се српски свеци: свети Симеун у калуђерским халгинама, свети Сава, краљ Дечански, а понедеље и цар Урош и краљ Милутин. Свуда су ликови ових светаца истакнути на највиднијем месту и очували су се врло лепо и нарочито у манастирима Св. Никити и Св. архангелу. У кучевачкој цркви има лик св. Милоша Обилића“.

Потврде за оба Томићева записа налазимо у мањом очуваном комплексу средњовековних цркава и манастира, ванредне уметничке, културноисторијске и националне вредности. Ту су цркве Св. Јована у Горњану, Св. Ђорђа у Бањану, Св. Петке у Побужју, Св. Тројице у Чучеру, Св. Николе у Љуботену (из доба цара Душана, она је данас у развалинама, али ураган више врата са спољашње стране урезана у камену стотину година 1337); ту су и манастири Св. Никита у Горњану (задужбина краља Милутина), Св. архангел у Кучевицштима (из доба цара Уроша), Св. Илија и Благовештење у Бањану, Св. Богородица Црногорска у Побужју (спомиње се у повељи краља Милутина из 1300. године).

О народности словенскога живља у Скопској Црној гори, у ондашњој Турској, Светозар Томић у споменутој монографији каже: „Црногорско становништво, да га не назовем српско јер су етнографски сви становници чисти Срби, иако они себе у понеким селима називају Бугарима, припада двема православним црквама: васеленској патријаршији, по њиховоме то су Срби, и бугарској егзархији, по њиховоме то су Бугари“. Тада је у једанаест скопско-чиромирских насеља у 824 дома живело око 7.400 словенских (тј. у 583 дома било је око 5.200 Срба, патријаршиста; и у 281 дому око 2.200 Бугара, егзархија) а у 86 домова око 700 арбанашких душа. Велики број македонских Словена који су према Јовану Цвијићу имали етничку предпоследносту да постану Србима или Бугарима, у 19. веку миграира у новособљеној крајеве Србије и у знатној мери утиче на етничко и дијалекатско профилисање у областима данашње јужне и југоисточне Србије. Ова снажна и

Прег Србима у Македонији, прег Владом Републике Македоније и Владом Републике Србије, прег националним македонским и српским научним и културним установама је тежак задатак: рад на побољшању стапају са српске заједнице у Македонији у свим друштвеним сферама и рад на заштити и очувању драгоцене материјалне и духовне баштине Срба у Македонији

Mr Станислав СТАНКОВИЋ

постојана миграционна скупина, у науци позната као вардарско-моравска или јужна метанастазичка струја, имала је велики удео у економском, друштвеном и културном животу ондашње Србије.

У истоме раздобљу српски живају у Македонији против себе није имао само турску власт већ и Грчку патријаршију, која је, иако је штитила све православне хришћане у Турској, била незадовољна осамостаљењем Српске цркве у Србији и то је јасно показала односом према словеномакедонским Србима; формирањем Бугарске егзархије 1870. године српски народ је на тлу Македоније добио још једног непријатеља. Пропаганда Бугарске аутономне цркве у Отоманском империју, која је тада била под заштитом Руса и подржавала је благонаклоност Турака, посебно је била уперена против српског становништва у Старој Србији и Македонији и представљала му је велико искушење: нудила му је бугаризацију, или му је чуvala веру и словенско богослужење и штитила га од јелинзијације. Иако су велике сице на мирним преговорима (Санстефански уговор, Берлински конгрес, 1878), показале незанинтересованост за српски етнички корпус у Македонији, читаве српске насеобине су се у многим македонским областима, попут оних у Скопској Црној гори, организовано одупре најемноту бугаризацији и остала су уз Васељенску патријаршију.

Српска држава је у 19. столећу подоста чинила у заштити културног идентитета Срба у Турској. У појединим насељима на земљишту данашње Републике Македоније српске школе световног карактера отворене су јоште у првој половини 19. века. У једна оснивања и пропаганде Бугарске егзархије у Македонији, како о томе говоре Тихомир Р. Ђорђевић (*Македонија, 1929*) и Јован М. Јовановић (*Лужна Србија од краја 18. века до ослобођења, 1938*), отворене су и радије су српске школе и у Кичеву, Дебру, Гостивару, Тетову, Кучевицшима, Скопљу, Куманову, Кратову и Велесу. Крајем истога века само у Скопској епархији било је седамдесет српских основних школа у шездесет места

нације. У међувремену, идеја о посебности македонске нације и македонског језика добија снажну подршку релевантних међународних политичких фактора. Тако су и Коминтерна (од оснивача 1919. до распуштања 1943) и КПЈ пропагарале и подржавале устоличење македонске националне и језичке посебности.

У периоду од балканских ратова до Другог светског рата територија данашње Републике Македоније налазила се у саставу Краљевине Србије, затим у држави Срба, Хрвата и Словенaca и Краљевине Југославије. То је била значајног улагања српске државе у привредни и културни развој многих словеномакедонских области и настојања да се Срби у Македонији, или и припадници осталога тамишљаја словенских нација што више интегришу у српско етничко биће. Македонска младеж се образовала углавном у српском срединама у Македонији; излажење месецника *Полег*, првог листа на српском језику у Републици Македонији; оснивање *Српске сцене Нушић* у Скопљу, првог српског позоришта после 1941. године; отварање *Српске тимаџије* у Куманову и упис студената на новоосновану *Стаудијску групу за српски језик и књижевност* на Филолошком факултету у Скопљу; оснивање пројекта *Важне приче*, објављивање сликовица на српском језику за децу предшколског узраста, чији су у општењу са родитељима служили искључиво галипљским идијомом. Међутим, у говору свих припадника насељеничким појединцима осећао се и тада непосредан утицај локалног македонског идијома. У потпуности десетима 20. столећа Галипљани су готово потпуно напустили говор предака, чак су га и у међусобној комуникацији (унутар своје етничке групе или породицe) заменили малешевским или стандардним македонским идијом.

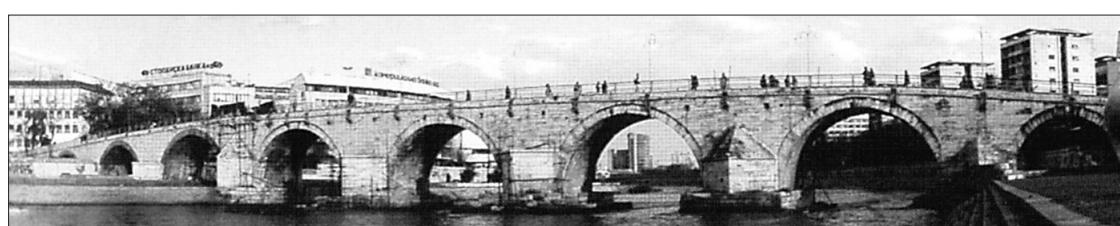
Ипак и те како најраду и храбре следеће значајне чинjenице из времена садашње: утемељење и рад Уједињене српске заједнице у Македонији са седиштем у Скопљу, која је формирала подружницу у свим српским срединама у Македонији; излажење месецника *Полег*, првог листа на српском језику у Републици Македонији; оснивање *Српске сцене Нушић* у Скопљу, првог српског позоришта после 1941. године; отварање *Српске тимаџије* у Куманову и упис студената на новоосновану *Стаудијску групу за српски језик и књижевност* на Филолошком факултету у Скопљу; оснивање пројекта *Важне приче*, објављивање сликовица на српском језику за децу предшколског узраста, чији су у општењу са родитељима служили искључиво галипљским идијомом. У потпуности десетима 20. столећа Галипљани су готово потпуно напустили говор предака, чак су га и у међусобној комуникацији (унутар своје етничке групе или породицe) заменили малешевским или стандардним македонским идијом.

У свим споменутим регијама и средина-мањинама у Републици Македонији, изузев у појединим селима у скопско-чиромирском и кумановском округу, Срби сачињавају мањину становништва. Њихове кубе су и у селима и у градовима поприлично измене са македонским. У већем броју случајева Срби са комијама Македонија готово редовно употребљавају српске сејеске и пријатељске односе, па не изостављају нешавотиви бракови; штавише, у тамошњим друштвеним приликама то је веома честа појава.

U Македонци и Срби уче у истим школама (па чак и у истим одељењима, и то на македонском наставном језику) и на истим факултетима, заједно су и на радним mestима. У тајвим социолингвистичким условима јавља се јак утицај македонског језика, управо неког његовог месног идијома или његовог стандардног система, на матерњи говор и Срба старица и српских насељеника у данашњој Македонији. У директном контакту са македонским језицима нашли су се, дакле, многи српски језички системи, појединачни дијалекти и стандардна норма, одређени социолекти, функционални стилови и идиолекти, при чему је наступио процес језичке интеграције у којем се, пак, стандардна македонска норма све чешће, а нарочито у специфичним говорним ситуацијама, намеће Србима као први или чак као једини комуникационски код. Тако је само старици, нешколовани или мало школовани, српски живају у северним деловима данашње Македоније јоште истински носилац аутохтоних српских дијалекатских типова.

Пред истраживачима српског језика у Републици Македонији постављају се неколико основних питања. *Право:* да ли су се и у коликој су се мери српски језички системи очували у македонској средини? *Друго:* да ли се и који се тип билингвизма развијао у појединим српским етничким заједницама и социјалним групама? *Наиме,* „није свеједно“, како каже П. Ивић, „да ли ће насиоци билингвизма бити људи који су поред матерњег језика научили и један други не напуштају њихови матерњи језици, или људи који су матерњи језици оставили и заменили другим, накнадно наученим; за оно прво доволно је просто суседство са нешто економских веза, а за ово друго потребна је национална асимилација или крвно мешављање“. *Треће:* у којој су мери и у којим са социјалним срединама Срби напуштали матерњи језик и усвајали македонски. *Четврто:* да ли су систематски развијале двојезичност и колико су у другом половини 20. века државне власти, нарочито у другој половини 18. и почетком 19. века, сматрају круцијалним за коначно формирање и распоред стариначког дела српског етноса на просторима Републике Македоније. Права, аутохтона скупина Срби, можемо слободно рећи, формирала се у дугом периоду од насељавања Словена на Балканском полуострву, па све до балканских ратова почетком 20. столећа. Ови Срби у већем броју живе у северозападним, северним и североисточним крајевима Македоније, а понајвише у Скопској Црној гори и у Кумановској области.

Питање погоршаног статуса српског језика у Македонији остаје отворено и носи печат хитности. Пред Србима у Македонији, пред Владом Републике Србије, пред националним македонским и српским научним и културним установама је тежак задатак: рад на побољшању статуса српске заједнице у Македонији у свим друштвеним сферама и рад на заштити и очувању драгоцене материјалне и духовне баштине Срба у Македонији.

Аушанов мост у Скопљу, сада Камени мост

које су имале 86 учитеља и 2.607 ученика. Тада се за српске ђаке у Македонији штампају први уџбеници на српском књижевном језику, штампан је и први српски *Буквар* (Цариград, 1889).

У првом десетлећу 20. столећа у Косовском, Битољском и Солунском вилајету ради 226 српских основних школа, четири гимназије, једна богословија и три више девојачке школе. У Скопљу је отворено штампарија у којој се штампају српске књиге и два спрска листа: у књижаркама у Скопљу, Битољу, Охриду, Прилепу и у другим словеномакедонским центrima могле су се купити српске књиге и два спрска листа: у књижаркама у Скопљу, Битољу, Охриду, Прилепу и у другим словеномакедонским центrima могле су се купити српске књиге и два спрска листа: у књижаркама у Скопљу, Битољу, Охриду, Прилепу и у другим словеномакедонским центrima могле су се купити српске књиге и два спрска листа: у књижаркама у Скопљу, Битољу, Охриду, Прилепу и у другим

Летопис Вукове задужбине (75)

Четвртак, 1. јун 2006. – У Београду је, на Спавдан, у просторијама Задужбине Андрејевић, основан Фонд: Асоцијација задужбина, фондација и фондова Републике Србије с циљем да ради на унапређивању заштите задужбинарства и савременог доброчинитељства код Срба. Оснивачку скupштину су чинили представници задужбина из Београда: Андрејевић, Илије Милосављевића Коларца, Доситеј Обрадовић, а придржала се и Задужбина М. и Д. Михајловић из Сmederevске Паланке. Упућен је позив свим задужбинама, фондацијама и фондовима да приступе Асоцијацији. ■

Четвртак, 8. јун 2006. – У Културном центру Београда представљена је књига *Срби у другом светском рату*, ратна хроника 1941–1945 (издавач Народни музеј у Шапцу, аутори Коста Николић и Бранислав Станковић). Дело је богато илустровано и садржи до сада необјављене немачке ратне плакете. ■

Четвртак, 8. јун 2006. – У Матици исељеника Србије представљена је књига Драгана Драгојловића *Под јужним крилом*, која је инспирисана животом и радом нашег исељеништва у Аустралији. ■

Четвртак, 15. јун 2006. – У Свечаној сали Дома Вукове задужбине одржан је радни састанак на тему *Разговори о ћирилици*, на којем су размотрена актуелна питања коришћења и очувања ћирилице у савременим информатичким и медијским технологијама. У раду скупа учествовали су истакнути културни и јавни посланици и познаваоци српског језика и писма. ■

Уторак, 20. јун 2006. – У Галерији Академије уметности БК отворена је, пети пут, изложба радова са конкурса Карић фондације *Пиши ћирилицом*. Изложбу је отворио професор др Мате Пижурица. ■

Среда, 21. јун 2006. – У Свечаној сали Матице српске представљена је књига академика Василија Крстића *Бискуп Штросмајер – Хрват, великохрват или Југословен*. Поред аутора, о ћиризи су говорили академици Дејан Медаковић и Драган Недељковић. ■

Четвртак, 22. јун 2006. – У Галерији Вука Карапића у Београду отворена је изложба слика Веселина Драгићевића и Милке Михаиловић, уље на платну. ■

Понедељак, 26. јун 2006. – У Задужбини Доситеј Обрадовић свечано су уручене награде ученицима средњих школа, који су учествовали на литерарном конкурсу *Идући учи, у векове Џела*. Вукова за-

дужбина је награђеним ученицима поклонила фототипско издање *Вукове Данице*, штампано у Бечу 1826. године. ■

Четвртак, 29. јун 2006. – У Центру Сава свечано су отворени Видовдански дани дијаспоре у Србији. На овој традиционалној манифестацији годишњег окупљања Срба из света – организатори: Министарство за дијаспору и Привредна комора Србије – расправљало се о питањима која посебно занимавају дијаспору: држављанство, војна обавеза, пензијско-социјална питања, култура, спорт, хуманитарна помоћ, права мањина и сарадња са дипломатском конзулатарним представништвима Србије. ■

Петак, 30. јун 2006. – У Улици дубљанској бр 10–12, у Београду, свечано је отворена Задужбина Гојковић. Оснивач Задужбине је књижевник и дечији песник Здравко Гојковић. У просторијама Задужбине отворена је и библиотека са више од 20.000 књига. ■

Четвртак, 6. јул 2006. – У Малој сали Пословног центра НИС Нафтагас на Новом Саду представљена је књига академика Дејана Медаковића *Јосиф Други и Срби*. О ћиризи – богато опремљеној и написаној на српском и немачком језику – поред аутора, говорили су: академици Славко Гавриловић и Чедомир Попов, као и Зоран Колунџија, директор Издавачке куће Прометеј која је објавила монографију. ■

Субота, 8. јул 2006. – Стиховима Вишињићеве песме *Почетак буње против гађаја* у Аранђеловцу је свечано отворена 41. смотра уметности Мермер и звуци. Поздравна реч: др Радослав Швабић, председник општине Аранђеловац, и Љиљана Шоп, заменик министра културе у Влади Републике Србије. ■

Недеља, 10. јул 2006. – Низом манифестација у земљи и свету и откривањем споменика Николи Тесли свечано је обележено 150 година од рођења нашег великог научника: на Нијагари, у организацији српске заједнице у Канади, открiven је споменик Николи Тесли (рад канадског вајара Леса Драјдела); споменик нашем генију (рад вајара Дринке Радовановић) подигнут је на аеродрому у Београду, који сада носи име Никола Тесла; споменик Николи Тесли подигнут је у Загребу и у личком селу Смиљану, Теслином родном месту, где је отворен и меморијални комплекс; у Центру Сава одржана је свечана академија, а у Матици српској, поводом ове значајне годишњице, представљена је књига професора др Божидара Ковачека *Никола Тесла и Мајица српска*. ■

Петак, 14. јул 2006. – Академик Дејан Медаковић примио је у Вуковој задужбини представнике новооснованог Фонда: Асоцијација задужбина, фондација и фондова – професора др Косту Андрејевића, оснивача Задужбине Андрејевић, и Миру Драгаш, управника Задужбине Доситеј Обрадовић. Разговарано је о активностима Асоцијације на унапређивању задужбинарства и неговању српске задужбинске традиције. Вукова задужбина је подржала рад Асоцијације. ■

Четвртак, 13. јул 2006. – На заседању 30. Унесковог Комитета за светску баштину, одржаног у Виљусу, главном граду Литваније, Пећка патријаршија, Грачаница и црква Богородице Јеванђелијске у Призрену уписане су у листу светске културне и природне баштине. Манастир Дечаније је на листи од 2004. године. Под заједничким називом Средњовековни споменици на Космету, ова културна добра истовремено су стављена и на листу светске баштине у опасности, ради обезбеђивања њихове адекватне и целовите заштите. ■

Недеља, 16. јул 2006. – Нашем познатом композитору, професору Факултета музичких уметности у Београду и члану Управног одбора Вукове задужбине Светиславу Д. Божићу додељено је признање *Беловодска розета*. Награда је урученна у месту Бела Вода, поред Западне Мораве код Крушевца (познатом по клесарској уметности), а у знак захвалности за трајни допринос српској музичкој култури. ■

Среда, 19. јул 2006. – У манастиру Светог Николаја код Јубовића отворена је, шеста по реду, манифестација Моба 2006. Међу 200 младих учесника, половина је била изван матице: из Швајцарске, Шведске, Немачке, Француске, Канаде и Америке, а придржило им се и четрдесетак младих са Колометом и из Републике Српске. Поред уређења окoline манастира, учесници Мобе већи део времена проводили су у духовном оплемењивању, учећи српски језик, историју, културу, географију и фолклор. Постели су Београд, манастире на Фрушкој гори и Војводину. ■

Субота, 5. август 2006. – На Тари је завршена Школа пријатељства (отворена 21. јула), коју је организовала Хуманитарна организација Наша Србија. Више од 400 деце из Србије, српских енклава на Космету и дијаспоре, уз дружење и игру, учествовали су у радионицима из етнологије, екологије, српског језика, спорта, новинарства, глуме и информатике. ■

Петак, 1. септембар 2006. – У Дому Вукове задужбине одржана је редовна месечна конференција за новинаре. Разговарано је о активностима Вукове задужбине и њених огранака: Научном скупу *На извору Вукова језика* (Жабљак, 24–25. јул 2006); Саборским данима Вукове задужбине, издавачкој делатности и позиву за награду Вукове задужбине за науку и за уметност у 2006. годину. ■

Петак, 8. септембар 2006. – У Свечаној сали Карловачке гимназије отворено је 35. Бранково коло. У току десетак дана, колико је трајала ова позната песничка манифестација, приређено је више богатих књижевних и уметничких програма у Сремским Карловцима и Новом Саду. ■

Понедељак, 11. септембар 2006. – У Дому културе Вука Карапића у Лозници, уз беседу професора др Војислава Вукчевића, министра за дијаспору у Влади Републике Србије, свечано је отворен 72. Вуков сабор, једна од најстаријих и најзначајнијих културних манифестација у Србији, посвећен Вуку Карапићу. У току седам дана, колико је Сабор трајао, изведен је богат културно-образовни програм у Београду, Лозници, Тршићу и Троноши. ■

Среда, 13. септембар 2006. – На Филолошком факултету у Београду отворен је 36. Међународни научни сакупљавања слависта. Учествовало је више од 120 слависта из Србије и света, који су радили у четири секције: две књижевно-историјске и две лингвистичке. Главне теме састанка биле су: *Књижевност и стварност* и *Граматика и лексика – дескриптивни и нормативни приступ*. ■

Петак, 15. септембар 2006. – У Мокрањчевој родној кући у Неготину свечано су отворени 41. Мокрањчеви дани. У част 150 година од рођења Стевана Ст. Мокрањца, изведен је богат културно-образовни и уметнички програм: концерти, наптавања хорова, изложба слика Миле Павловић Барили, премијера филма *Мокрањац заувек*, откривен је споменик Мокрањцу у селу Мокрање, одржан је симпозијум о Мокрањчевом делу, представљени су часописи *Мокрањац* и *Баштићник*, одржана је премијера монодраме *Најев и ујев*. ■

Субота, 16. септембар 2006. – У оквиру 72. Вуковог сабора, у Свечаној сали Дома Вукове задужбине одржан је Осми округли сто на тему *Романсирање историје*. Поред научних радника из земље, научном скупу присуствовали су и слависти из Немачке, Аустрије и Белгије. Модератор скупа био је Зоран Хамовић, књижевник. Приредио Славко ВЕЈИНОВИЋ

НЕЗАБОРАВНИ СВЕТОГОРСКИ ДУХОВНИК

Спомен на оца Митрофана

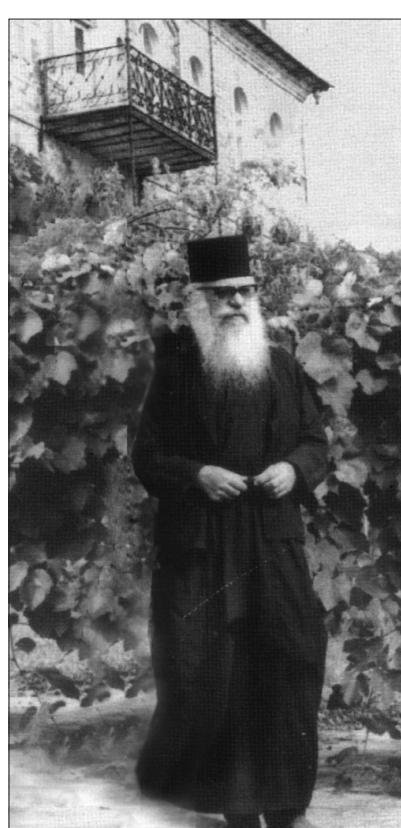
Мома ДИМИЋ

У овог лета, тачније 5. јула, у београдској Саборној цркви одржан је парастос блаженопочивашем оцу Митрофана, првом епитечу манастира Хиландар, монаху Хиландарцу, који се на тај дан, 1999. године, упокојио у Господу, у манастирском метоху Каково. Парастос је служио свештеник Петар Љукић, који је изговорио, на крају, и кратку, популарну беседу посвећену овом заиста маркантном православном нашем духовнику, великом мисионару Светосављају даденог веку.

После помена, за даденог веку присуствовао је и поштовалац оца Митрофана у скромним просторијама саме цркве кубе госпођа Олга Врањчић, његов дугогодишњи следбеник, и сарадник, („мирски Хиландарац“) дала је, као и свих ових претходних година, мало послужење и то је било једно прилика за нова сећања, и разговор о тој изузетној личности, обдареној многим даровима и вештинама, међу којима је се свакако дуго још памти, и откривати, плодови његовог пера и његових беседа, оног снажног личног магнетизма којим је окупљао вернике и преобраћао невернике, свуда где се затекао и кудгод да је путовао (а био је осведочени путник-мисионар).

„Ко још не зна о оцу Митрофану, у Србији, Светој Гори, Грчкој, Европи, Америци“, записао је академик Владета Јеротић у тексту „Хвала ти, оче Митрофане, на свему“, на Дан преподобне Анастасије Српске 1999. године, додајући: „Неуморни путник војни Христов на Земљи, отац Митрофан је деценијама шкропио, увек свежом православном водицом Богојављења, најпре своје Србе, свуда у свету где их је сретао, а онда и друге европске народе, најпре Немце и Аустријанце са којима је од своје младости, вођен Божјом путом најчешће у бојугодном друштву и благочестивим разговорима, време проводио“.

Госпођа Олга Врањчић, са својим почињившим супругом Петром, више од три-

Отац Митрофан

десет година била је један од најпривреднијих сарадника оца Митрофана. Најпре је, средином шездесетих (позната је колико је Хиландар тада код српских власти и званичних институција), помогла да се пакет књига које је Хиландар објавио *Духовно злато којим се небо кујује*, из пера владике Мелетија, ослободи забране од цркве. Тај пакет књига је донесен у Србију, а онда и друге европске народе. То је пуна зависност од 'свише', ту су могућности да се човек за друге жртвије, а то доноси страховито много благодати. Ја сам користио мој ратни период. Ту је дошло до мог духовног буђења. Посебно време за моје духовно узрастање је период проведен из јединице, у логору...

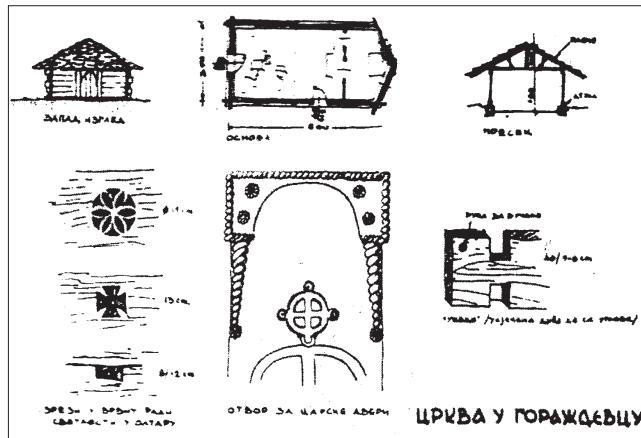
хватали бројна задужења и послове пре којих се духовни утицај светогорског нашег манастира ширio, и умножавао, у Матици. Тако је ишао и дистрибуција часописа *Хиландар* који је штампан у Солуну на „гештетнеру“, старинском, хириличном писању машином. Већину текстова у часопису писао је, дакако, један од најпросвећенијих Хиландараца отац Митрофан, који је, док је живео у емиграцији, у Немачкој, изучио штампарски занат. Да бисмо боље разумели оно време и заправо суштину тога њиховог пуног падесет година чекао је да најде у Београд, а да не дође у дату на Улици цара Душана 7.

Световно име оца Митрофана било је Милан Мишулић. Рођен је 13. октобра 1923. у селу Ратари

ПРИМЕРИ ИЗ МЕТОХИЈЕ:
ГОРАЖДЕВАЦ КОД ПЕЋИ

Букети сведочанства

Др Милицанко Портић

Сници старе цркве у селу Горајевцу код Пећи

садржине ове карактеристичне публикације. Но, пре тога на- меће се неколико напомена.

Пре свега, да су у књизи по- даци из радова разних аутора, младих и старијих, од основача до академика: Милисава Луто- вића, Митра Пешинака, Владимира Стојанчевића, као и других делатника САНУ – Глигорија Елезовића, Јована Ердељановића, Егона Фекете итд.

Подаци се ослењају на бројна документа, од Жичке повеље Стефана Првовенчаног из 1220. и турског пописа Скадар- ског Санџака 1485. године, до најновијих сведочења о споста- јању житеља Горајевца у гету, о њиховом страдању на брат- нику Старе Србије.

Рецензенти и промотори књиге Петар Гашић, дипломирани електроинжењер, пред- седник Завичајног клуба Пећа- наца, и Јово Радуловић, филозоф, истакли су богатство тема књиге *Истраживање Гора- жевца*, са многобројним поје- динностима. Занимљиви су и извори писаних трагова. Подаци потичу из архива, библиотека и других изворишта у нашој зе-

мљи и по свету (Турска, Алба- нија, Беч, Париз, итд.).

Поред текстова писаних прозом и оних старијег поре- кла, има и новијих радова. Ту су стихови, ноте и други уметнички прилоги, скице вајара, снимци уметника, фотографије и сл. То књигу чини потпунијом, живљом и разноврснијом.

Ваља нарочито нагласити да су, уз поједине податке, пружена и упућивања на друге књиге. Тако је ова збирка о Горајевцу врло погодно штиво и за најмлађе читаоце нашег краја. Поред упознавања младих са завичајном историјом, они се везују за корене, мобилишу и подстичу на љубав према завичају... Садржаји су занимљиви и за друге кори- снике, па и за научноистражи- вачке делатнике. Читаоци из различних кругова доживеће при-јатне тренутке у сусрету и дру- говарању са страницама ове књиге. Може се очекивати да оне буду подстrek и мотив за ауторе литељарних, ликовних, музичких и других остварења. Такве активности биле би нови кораци и дometи, па и нај- лепши тренуци за људе нашег краja и радост за потpisника ових редова.

НАРОДНО ЗДРАВЉЕ
У ВЕРОВАЊИМА И СУЈЕВЕРИЦАМА

Грозница и паук

Др Брана Димитријевић

од начина је „напити се добро ра- кије, натоварити какво му драго бреме на се, па га носити уза страну (уз брдо) дотле док носи- оца не облије зној“.

У причи „Грозница и паук“ лик грознице скројен је по моде- лу „јавне“, наступне, баруштин- ске заразе, маларије. „Она вла- да“, пише, позивајући се на др Валенту, др Владан, „нарочито у северним покрајинама, дуж Ду- нава, Саве и Мораве, на ушћима небројених речица и потока. У

оне године кад се Сава, Тиса и Дунав разлију тако да се слију у једну поплаву, којом може човек из Титела путовати на чамцу скоро право до Београда... пре- тварају се све равнице и доле у баре, и у тим барама труне много риба и водоземаца, да се мемла осећа надалеко читаве миље... У таково доба завлада маларија као љута епидемија... Људи ста- ту венути и њихове слезине на- рагу до шест до осам фунти те- жине. При свем том што имамо поуздано специфично средство противу баруштинске заразе, опет она у таке године покоси читаву војску жртвала. Писац се (др Валенти)⁴, вели даље др Владан, „не усуђује да из масе потро- шеног хинина (кинина) изведе отприлике колико се људи од грознице разболи, јер, прво има предрасуда у народу против хи- нина, а друго што врло мало бо- лесника тражи доктора, него иде бабама и траварима...“

Ако је реч о начину како се учвршћују заблуде, ова народна прича је добар пример.

У књизи др Владана Ђорђевића *Народна медицина у Србији* (1872) стоји: „Народна медицина не ступа у своја права само у вре- ме болести. Она утиче на цео на- родни живот више него што се и слутити може. Из народних пој- мова о суштини болести и о узроцима... образују се дијетет- ска правила... те састављају чи- тав законик који свако знаде на- изуст, иако га никад није учио, и по њему се управља...“

Према народном схватању, ве- ли даље др Владан, грозница се дели на „јавну“ и „тајну“. Јавна била је маларија, која има пра- ве, драматичне, наступе, а тајна туберкулоза, која се одликује по-стојано, мада не много, повише- ном телесном температуром. У народу се лече подједнако. Један

ускоро ће се појавити и први слу- чајеви грознице. До 300 оболе- лих само у једном дану. Али ће болест бити потцењена. Дивизија је наређен марш према висо- вима Кожуха, Нице. И нико у то- ме, осим тадашњег начелника санитета дивизије, није нашао ништа лоше. Зар се грозница не лечи брзим ходом, под теретом? И – спречава! Само неки липти зној. Слично ће пострадати и Тимо- чка дивизија.

По броју оболелих наредна рат- на (1917) година показаће се још критичнијом. У поређењу с на- родним моријама, као што су лип- пегави тифус, паратифус, колера, ову болест није одликовала висока смртност, већ повратност, уз дуготрајну раслабљеност орга- низма. У зависности од, иначе, сродних проузроковача, беху јој разноврсне и клиничке сlike; симитоматологија каткад бурна, а каткад неприметна. Бивало је смртних случајева, но, дешавало се да се маларија уочи тек по не- убићајеном изгледу и току зара- стања ратне ране, а да се борац пре тога ни у шта није пожалио.

Кинин је био лек, али и предо- храна. Само што му је спрски вој- ник мало веровао. Беше стога неопходно да се наредбом уведе да сваки мори било пред лека- рем, било пред официром или подофициром да прогута пропи- сану дозу кинина (као предохра- ну; лечења су се обављала по ам-булантама, завојиштима, и у ре- конвалесцентним болницама). Потрошено је, које за лечење, које за профилаксу, 11.000 килог- рама кинина у пастилама, 200 килограма у прашку и 407.000 ам-пула. А опет се догађало да су у припадници мањих, издавојених, борбених група успевали да извра- дају ону наредбу. Борба против маларије на Солунском фронту, осим тадашњих доктринарних недоумица, и код наших и код са- везничких лекара, па и тромости, уз немогућност да се исуше све мочваре, била је још и предрасу- дами отежана. Тешко је израчу- нати њихов „допринос“.

И У ВРЕМЕ КАРАЂОРЂЕВОГ УСТАНКА БИО ЈЕ
ДОБРО ОГРАНИКОВАН ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ

Татари и мензулане

Преносиоци порука коњаници називани су таташарима уместо йош тоноицама. Главни Вождов таташарин – таташар-аћа био је образован Србин из Трстине Ристине Петровић, коме су појавиле најодговорније дужности за преносење порука

Др Ненад Јубинковић

издању Јавног предузећа ППТ саобраћаја Србија одштампана је крајем тре- ћег тромесеца 2005. године изванредно занимљива книжица Милорада Јовановића *Пренос устаничких писама или Организација преноса писама у Србији за време Првог српског устанка од 1804. до 1813. године* (96 страница и географска карта на којој је убележен распоред мензулана, поштанских станица, у Србији у време Ка- рађорђевог устанка).

Јавног поштанског саобраћаја, у модернијем смислу, није било у Србији у време Првог и Другог устанка, па ни задуго потом. Прве поште у Србији отворене су 1840. године, а први закон о организовању и обављању поштанског саобраћаја донет је тек 1843. године (*Установљење поштанској заведенија*). Међу историчарима поштанског саобраћаја у Србији владало је мишљење (све до појаве Јовановићеве књиге) да су у првим годинама Караджорђевог устанка писмена обавештења, наредбе, препоруке, пренесени од стране пове- ливих људи устаничких вођа, војвода, кнезова, а да се особеном организацијом поштанског саобраћаја приступило тек 1811. године када је дипломама о поста- вљењу нахијских војвода било наложено и успостављање мреже поштанских станица, тзв. мензулана.

Из резултата истраживања Милорада Јовановића, заснованих на грађи из француских, аустријских и руских новина, из архивских докумената похрањених у француским, аустријским и руским архивима – постаје јасно да је и пре устанка на тим просторима постојао особен вид организованог поштанског саобраћаја. Организовали су га Турци, а обављали татари, „који су, по релевантном систему, од станице, до станице (мензулане) користили коње и пратиоце (сур-чије)“. Турска империја је финансирала само неколико највећих, царских мензулана. Остале је издржавала локална ратарска претежно хришћанско становништво, у замену за неке пореске олакшице. Особљју у мензуланама (сурчије, арчије) бирано је међу локалним рајом.

После избијања буне против дахија, овакав поштански саобраћај био је, једнако као и трговачки, прекинут. Париске новине, месец дана после почетка Караджорђевог устанка, обавештавају читаоце да је збор буне у Србији прекинута поштанска веза између западне Европе и Близаког и Далеког истока. Обилазни пут преко Темишиваре, Сибиња, затим Влашке и Бугарске био је знатно мање исплатив. Будући да је устаницима такође било стало да се саобраћај (пре свега трговачки, али и поштански) обнови – то је убрзо и учињено.

Трговцима и другим путницима кроз Србију додељивана је, на Караджорђево инсистирање, и војна пратња. Тако је обновљен и поштански саобраћај, што је такође констатовала иностраниша штампа. Разносачи писама у устаничкој Србији убрзо су почели да добијају и плату за свој рад. Јовановић наводи како су Караджорђеви момци пред Ускре 1805. године „обуставили рад“ понајвеће збор тзв. таташарског посла. Обављање тог послу подразумевало је множину изгубљеног времена, а породице је вала- ло искраније. Схвативши оправданост протesta Караджорђевих момака, прата

Матија Ненадовић и Јанко Катић одлучили су да се сваком момку за обављање таташарског (али и „момачког“) посла до- дели по шест дуката плате. Плата је, по- ред таташарског посла, подразумевала и обављање тзв. момачких послова код Вожда (врста личне телесне гарде).

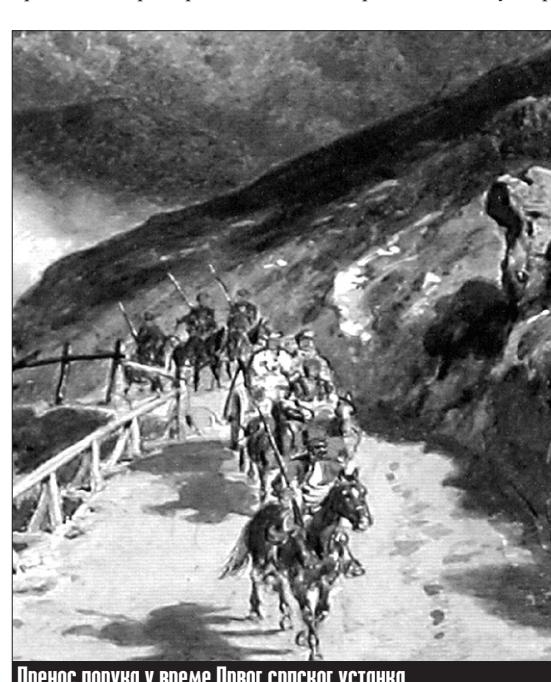
Поштанским станицама (у којима се уморни коњи замењују одморним, где се добија храна и окрпељење) у Првом устанку придаје се велика важност. Њихова мрежа и издржавање те мреже разматрају се и у „Ичковом миру“, о њима брине, између осталог и скupштина одр- жана у Борку августа 1805. За организацију мензулана и рад Тата- шарина заинтересовани су и Правитељствујуши совет и Народна станица Србије, већ, једновремено, и „са- обраћајни чор Србије“, чвориште свих путева и целокупне мензулске мреже⁵.

Интересантан је један податак о обра- зовању које поседују разносачи писама.

Пишући о животу и делу великог Ђорђа Петровића Караджорђа, Константин Ненадовић помиње по имену главног Вождог таташарина – таташар-ађу Ристу Петровића из Трста. Ненадовић је по њему не саопштава друге податке. Међутим, из чињенице да је Риста Петровић из Трста, Јовановић је исправно извјешао закључак са далекосежним последицама: „Будући да је (Риста, прим. Н. Ј.) пре устанка живео у Трсту, знао стране језике, Караджорђе је збор тога најчешће њега сласао са писмима преко Дунава, било према Петро- варadinu, било према Влашкој, Русима“.

Омалена, али одлична книжица Милорада Јовановића поседује још један изузетан квалитет. Јовановић није само писац већ и комплетан аутор дела које је пред нама. Са много знања, труда, љубави – начинио је избор илustrација, пото- том је сам дизајнирао и преломио књигу. Да се награда за „лепоту књиге“ Златно перо не додељује, по правилу, професионалима, Милорад Јовановић би је из- весно заслужио.

Укратко, у временима интензивног обележавања двестоте годишњице Првог устанка, у временима када смо запа- жали појаву множине беззначајних, об- летнички интонираних текстова, у свему одлична книжица Милорада Јовановића представља леп научни допринос, али, будући да је написана веома писмено (што такође није уobičajeno) и изузетно пријатно поучно литерарно штиво.

Пренос порука у време Првог српског устанка

Како додати животу године

Министарство за дијаспору Владе Републике Србије подржало је идеју да се напише водич кроз геронтолошку мрежу Србије, под условом да буде примерен интересовањима и потребама наших људи у дијаспори. Пројектом је руководила магистар Драгана Динић, а он је окнуо еминентне стручњаке који се годинама баве овом проблематиком. Резултат рада на пројекту представљен је током традиционалних Видовданских дана дијаспоре и матице у Београду.

Према истраживањима из 2002. године, Србија је међу пет најстаријих земаља у Европи и десет у свету, а просечна старост нашег становништва је 40,25 година. Ако се посматрају нека сеоска домаћинства, тај просек прелази и 70 година. Оно што забрињава јесте то што ће се овај негативни тренд наставити и у наредним деценијама, па ће трећина становништва бити у трећем добу.

У Србији постоје закони који регулишу права најстаријих суграђана, али многи од њих ипак нису доволно информисани, чиме доприноси и финансијски фактор. Самим тим они тешко остварују своја права, па ће им овај водич добро доћи. У њему је на сажет и популаран начин објашњено која су права у области социјалне заштите старих и пензионера код нас, којим смешијним капацитетима располажемо и како се користити.

Први пут после више од 15 година Влада Републике Србије је стратегијом развоја социјалне заштите утврдила политику социјалне заштите усмене на пружање подршке потребама старијих људи. Приоритетан је развој дневних центара и клубова за старие и пензионере са различитим садржајима, као и малих домаћинских центара. Требало би да се ради на организовану услугу привременог забрињавања у дане викенда или до месец дана, као и на развоју различитих сервиса неопходних старим особама у свакодневном животу.

Y овом тренутку у Србији постоји 45 државних установа које пружају услуге домског смешија старијим људима и пензионерима, са више од 9.600 лежајева за постреме, полуопкретне и непокретне. Приватних установа тог типа са дозволом за обављање делатности има шест, са око 200 лежајева, а 14 установа чека сагласност. Педесетак приватних установа ради нелегално, а то је још 1.500 лежајева.

Цене смешија су веома различите, у зависности од места боравка, начина смешија, услуге која се пружа, и у распону су од 11.000 динара до 1.700 евра у динарској противвредности.

Географски распоред геронтолошких центара у Србији је веома неуједначен; највише их има у Војводини и централној Србији, а мање у источном и западном делу наше земље.

Државне установе, поред домова за старије, обухватају и домове за инвалидна лица, домове за ометене у менталном развоју, прихватилишта и прихватне станице, геронтолошке клубове, универзитетете за треће доба, као и сервисе за услуге помоћи у кући.

Ово су само неке од корисних информација из Водича за дијаспору које могу помоћи најстаријима да квалитетније живе. Свакако да услови за старије могу бити бољи, али поменути пројекат буди наду у побољшање – да не остане само на папиру већ да се преточи у праксу. У обостраном интересу је да се дијаспора и матица окрену једна другој на овом плану. О старости треба мислити на време, као и о томе како спречити појаву „беле куге“, што је, наравно, такође повезано са економском ситуацијом у земљи.

К. ГРАНАТА-САВИЋ

О ЧУВЕНОМ ПУТЕШЕСТВИЈУ ЈОАКИМА ВУЈИЋА ПО СРБИЈИ 1826. ГОДИНЕ

Коњаник у немецким аљинама

Og kada je prvi put objavljen u Budimju 1828. godine, Putешествије по Сербији Joakima Vujića bio je nезаобилазан извор сазнава за многоbrojne istraživače narodnoj životu i proučavaoce priroda u Srbiji početkom 19. veka

Милојко П. БОКОВИЋ

Mожете ли се у мислима вратити у то време које смо упознали из географије и историје. Говоримо о времену Првог и Другог српског устанка, али и пре ових догађаја. Културне и просветне прилике под турском влашћу биле су тешке. Прота Матеја Ненадовић је записао: „У Србији никде ни гласа ни трага од школе није било, но сваки ћак који је желео што учити морао је попу или у манастир ићи“.

Крајем 18. века школе у Србији биле су врло ретке. Вук Карапић је записао да „ни у стога нема свуда једне школе“. За време Првог српског устанка писмен човек у Србији био је права реткост и долазио је тек на 20.000 људи. Хроничари су забележили да су представници војних и цивилних власти у Србији за време Карађорђа и Милоша били углавном неписмени људи. Године 1820. у Књажевству српском било је свега око 20 школа. Познато је да је и сам кнез Милош, иако владар, дуго био неписмен. Није онда чудо што је један од његових сарадника предложио „да се у Србији поубијају сви људи који знају читати и писати, јер се показало да учени људи дижу буну“. Речју Васе Пелагића, „зборови, мобе, сијела, гусле и славе, били су народна школа, а народна писменост био је рабаш“.

Познате су судбине Првог и Другог српског устанка, а о Карапићу и о Милошу доста је књига написано. Ипак се мање зна о Милошу Обреновићу.

Увести Србију у књижевност, посебно њене западне крајеве, могао је само неко ко је био добро упућен у писање и проналажење података који су од значаја за науку. Кнез Милош је добро знао да то може да учини учен човек, а Србија је тада оскудевала таквима.

Избор је пао на Јоакима Вујића (1772-1847), учитеља, књижевника и глумца, човека немирног и неуморног духа и слуха, нашег првог позоришног „чергара“. У културној историји Србије добио је место као отац српског позоришта.

Вујић је рођен у Баји, ондашња Мађарска, данас је то Бачка, а школовао се под веома тешким материјалним приликама: у Пешти, Пожуну, Калачи и Трсту, стекавши за оно време високо образовање. Учио је латински, мађарски и немачки, писао је драмска дела, играјући и сам у појединим комадима. Зна се да је више преводио него што је писао. У Србији је могао да буде расположењен на удобна радна места, али је његова природа била динамичнија. Почеке је да путује 1796. по појединим европским земљама. Зауставио се у Крагујевцу, где га је кнез Милош поставио за управника првог српског театра.

Из Пожаревца је кнез Милош (15. септембра 1826) послao Вујићу писмо у Крагујевац и предложио му да на пут пође што пре, док је време погодније. Овај позванији није био погодан за угљађеног господина, али када кнез нешто пожели, све је било јасно. Требало је само толико времена да се спреми одређа и већ сутрадан (16. септембра) из Крагујевца је отишao одговор кнезу да ће све бити спремно и да који дан креће се на непознат и неизвестан пут.

Јоакиму Вујићу су помогли Симо Пашић, пратилац кнеза Милоша, и Васо Поповић, обор-кнез Пожешке нахије, а Васо је још био и сарадник Вука Карапића у прикупљању народних умотворина.

Вујић је на пут кренуо 19. септембра 1826. само три дана по пријему писма. Кнез Милош је нарочито жељeo да се пробe ћe кроз западну Србију (његови шири завичај), која је била и мало проучена и мало позната.

Вујић је имао Радоја, момка пратиоца, с којим је прошао Корићане, Липницу, Честин... Витановац, Карановац (данас Краљево), Жичу, Матаруге, Петница, Премећу, Јежевицу, Заблаће, Чачак, овчарско-кабларске манастире, Краварицу, Прилипач, Гучу... да би у Ариље стигао 1. октобра 1826. очекујући да ће тамо наћи Милошевог најоданијег сарадника Јована Мићића. Уместо сарадника, дочекала га је љубазна домаћица Вукосава (коју су звали кнегиња), која се потрудила да се не осети одсуство њеног господара.

Требало је у штали пробрati најбољег коња, а од момака одабран је Лазо. Саветovali су му да посети Милићево Село, Горобиље и Годовик, што је он обдан и учинио, али се на конак вратио у Ариље.

Сарадна је чекао и није га дочекао па је одлучио да не губи време, већ је (4. октобра) прешао Рашкову бару, Богојевиће, Латвицу, Ступчевиће и стигао до Дивљаке. Ту су му показали малу цркви-

цу на каменој стени што је Вујића задивило, али коњем није могао до црквице већ је о њој прибележио оно што су му казали мештани.

Пут га је водио до манастира Клисуре у Добрачама, где је упознао калуђера Герасима, који је чак из Дечане пошао да прикупља прилог за српске светиње. Висарион, игуман манастира, обезбедио је добру вечеру, после које се поденуо разговор између Герасима, Висариона и Вујића на тему: вампири!

Вујић је разговор бележио извршно шта ко каже, па је његова бележница то сачувала у оригиналну. Висарион је тврдио да вампири постоје, а Јоаким Вујић да не постоје. Просвећени Јоаким Вујић, који је пропутовао неколико земаља Европе, прочијао гомиле књига, закључио је: „Боже све благи! Како овај народ у заблужденију, непросвешћенију и сујеверју живи, да када свештена лица о јаквима сујеверјима мисле и говоре, а шта ће прости народ и о таковима мислити и говорити“.

Занимљиво је да је Вујић о овом разговору у Добрачама дао десет страна књиге, док је друга места помињао знатно краће, нека чак само у једној реченици.

Тако је Вујић (5. октобра 1826) из Добраче између Седалца и Волујака, стигао у Бреково, где помиње малу цркву задужбину Немањића, па после обећа да почне се са коњем пењањи „уз страшну, високу, камену планину“.

Јоаким Вујић

Био је то Радовића поток, који је намучио и књижевника и његовог пратиоца што је лако схватити свима који су овуда пролазили. Бјелушу помиње као Бјелушу и у њој малу цркву подигнуту 1821. заслугом сарадника Јована Мићића.

У Сирогојну му је био домаћин свештеник Марко Смиљанић, али наводи и име Јована Туцовића, јер су сви заједно били на обеду када је имао беседу до пратиоца Смиљанића, у знак захвалности за труд Јоакима Вујића.

На пут су ишли даље: Вујић, пратио Смиљанић, Туцовић и момак Лазо – правац Владаје. Овде су срели Михајловог писара Василија Димитријевића који је требало да их допрати до сарадника. Прошли су Катушницу, Гостиље и стигли у Раковицу.

Сусрет сарадника Јована Мићићем и Јоакима Вујићем био је срдачан, па је Вујић захвалио сараднику на гостопримству у Ариљу а посебно на овом путешествију које му је остало незаборавно. Мићић је обезбедио добру вечеру, а конак је био у некој кући „на љуштикама кукурузовима!“

Сутрадан (7. октобра) дошло је до растанка: пратио Смиљанић је остао са Мићићем у Раковици, а Вујић, Туцовић и Лазо кренули пут Чиготе и Златибору и стигли у Чајетину, која је тада била село са упадљивим конаком сарадника Мићића и са „многима зданјима“.

Сутрадан (8. октобра) прешао је до растанка: пратио Смиљанић је остао са Мићићем у Раковици, а Вујић, Туцовић и Лазо кренули пут Чиготе и Златибору и стигли у Чајетину, која је тада била село са упадљивим конаком сарадника Мићића и са „многима зданјима“.

После ручка пошли су даље, прегазили Грабовицу и Ђетињу и стигли у Стапаре. Пренохио је до

му свештеника Сава Радоњића, који није био код куће, али су зато његови били услужни и добри до мајини.

Сутрадан (8. октобра) преко једне страшне камене планине спустили су се до једне мале цркве светог Михајла архангела, коју су Турци запалили а Срби заједно са кнезом Милошем опоравили 1820.

Опет прелаз преко реке Ђетиње и Вујић стиже у Ужице (1826). После Београда, Ужице је било други по величини град у Србији. Од 1.280 кућа, српских је било 80 а турских 1.200. Од 20 чамија, минарет је имало само њих осам, док су остали били порушени. У вароши је било 200 дућана, цркве није имало, али је имало једну школу и једног учитеља. Школу је похађало 35 ученика.

Вујић је описивао околину наведећи податке из историје, да би посебну пажњу обратио на себе: јахао је на коњу и представљао праву атракцију у овом граду, од кога су Турци зазирали, а буле извиривале испод пењца, гледале га и понеке су и намигивале. Вујић пише да: откако Турци владају Србијом никада је један Србин није био тако парандо обучен и у немецким халинама прошао кроз Ужице.

У Ужицу се некада налазила резиденција нашег архиепископа, која је већ била порушена, а архиепископија премештена у Ваљево, па у Шабац.

У Ужицу је био Магистрат (суд) са писарем Јованом Бугарским, а ту су биле и судије: кнезови Атанасиј Марич за ужишку нахију и Мића Арсеновић за Соколску нахију. Магистрат је судио и пр

НАД МИТСКИМ СЛОЈЕВИМА ИСТОРИЈСКИХ ЗБИАЊА НА ДВОРУ КНЕЗА ЛАЗАРА

Смрт Обилића и Бранковића

Знаменити Дубровчанин Мавро Орбин записао је у свом обимном спису *Краљевство Словина* причу о сваћи двеју кћери кнеза Лазара као непосредном поводу за сукоб Вука Бранковића и Милоша Обилића уочи боја на Косову. Прича је заснована на предању, као и цео Орбинов запис о Косовском боју, па се као предање преносила и на потоње писце и историчаре који су се бавили сударом српске и турске војске 1389. године.

Лазар је био удао – пише Орбин – своју кћер Мару за Вука Бранковића, а Вукосаву за Милоша Обилића, који се родио у Тјентишту близу Новог Пазара и био одгожен на Лазаревом двору. Између ове две сестре дошло је једном до сваће. Вукосава је, наиме, хвалила и претпостављала вредност свога мужа Вуку Бранковићу, а то је Вукову жену Мару јако увредило па је ошамарила сестру. Кад је она то испричала мужу, он је сместа потражио Вука и сасуо на њега много увреда, те га позвао на мегдан, да се види је ли истина оно што је казала његова жена Вукосава. И мада је Лазар покушао да их измири, ипак није успео спречити да се међусобно потуци би да један и други показали своју вредност. Кад је Милош збацио Вука са коња, великаши који су стајали унаоколо нису дозволили да га и даље удара. После тога су их кнез Лазар и други великаши измирили, но то измирење беше више лажно него од срца. Зато Вук није пропуштао ниједну прилику да Милоша оцрни код таста. Понтије што је тада Лазар имао ударити на Турке, његов зет Вук га је упозорио да он у тајности шурује с Турцима како би га издао“.

Ову причу о сваћи двеју сестара на двору кнеза Лазара узела је др Јелка Ребеј за тему своје књиге с насловом *Бистру воду замутиле* (издање „Пешић и синови“, Београд 2006). Књига има поднаслов „Сваћа кћери кнеза Лазара“. На сто двадесет две странице чистога текста (уз додатак документарног фотоматеријала) темељно је изучена и у детаље обраћена овај изузетно занимљива легенда, која је непосредно претходила најтрагичнијем тренутку средњовековне Србије и пропasti царства српског.

Казивање Мавра Орбина о Косовском боју на *Краљевство Словина* (Пе заро, 1601) – истиче Јелка Ребеј – најстарији је извор у којем Вук Бранковић клевета Милоша Обилића и сукобљава се с њим због сваћи њихових жена. Орбин, према томе, први бележи и мотив сваћи Лазаревих кћери, који ће се касни-

Средњовековна лећенда је изазов, а књига др Јелке Ребеј одговор је на тај изазов. То иштво је и историја, и хроника, и анализа, и студија; а изнад свећа лећо исхрчана прича

Бранко ЈОВАНОВИЋ

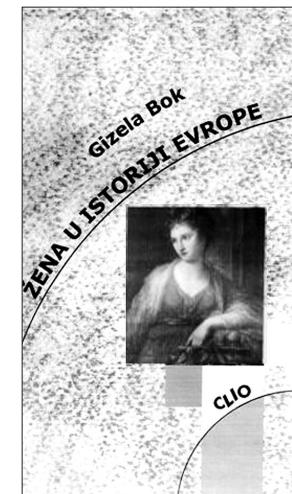
Манастир Раваница, задужбина кнеза Лазара

је преносити и у друга дела, у истом облику или у варијанти – од Андрије Змајевића, непознатог Пераштанина са драмом *Бој кнеза Лазара*, бугарштица у Богишићевом зборнику народних песама, Андрије Качића Миошића и Саве Владиславића, до *Приче о боју косовском, Троношкој рогослову* и Вука Врчевића. Нека су дела слична, нека се у детаље разликују, у некима су имена измене, измешиана, али сва у основи имају исти мотив, садржај, намену. И сва су потекла из истог извора – *Краљевство Словина* Мавра Орбина.

Јелка Ребеј напомиње да се у Орбиновом делу „назире повезивање два основна мотива косовске легенде, мотива јунаштва и мотива издаје“, мотива који ће бити логично повезани у каснијој *Причи о боју косовском*, и истиче гледиште Рада Михаљчића који је „врло тачно запazio да косовски јунак и косовски издајник долазе у сукоб пре видовданске драме“, што је такође први забележио Мавро Орбин.

Жроз целу ову причу о сваћама сестринским и зетовским на двору кнеза Лазара провлачи се и мотив издаје, једна од битних тема из претходних књига др Јелке Ребеј. Тај мотив логично проистиче из мотива сукоба Вука Бранковића и Милоша Обилића, а најстарији запис о томе сукобу налазимо – како видимо на првим страницама ове књиге – у *Трактату о Турицима* пушкарка и тополовица Јерга из Нирнберга. Последњим реченицама своје књиге *Бистру воду замутиле* Јелка Ребеј указује на повезаност мотива сваће и мотива издаје: „Мотив издаје везан је за Лазаревог зета Вука Бранковића. У легенди њему је супротстављена личност највећег јунака косовског, Милош Обилић. По предању и Обилић је био Лазарев зет, мада историјски никада није био ожењен ни једном ћерком кнеза Лазара. Неминован је био сукоб ове две личности. Тражен је и најен разлог Вукове mrжње према Милошу и клевете кнезу Лазару да ће га Милош издати на Косову. Разлог је набен у сваћи њихових жена, и то око јунаштва Милоша и Вука. Управо то је условило развој сваће Лазаревих кћери, која је довела до сукоба и њихових мужева“.

И тако, време чини своје, историја се пише и дописује, а легенде остају легенде, као трајни мотив и изазов. Књига др Јелке Ребеј одговор је на тај изазов. Она је и историја, и хроника, и анализа, и студије. И – изнад свега – лепо испричана прича, баш као и легенда: за сва времена.

Жена у историји Европе

Y Коларчевој народној задужбини у Београду недавно је одржана промоција књиге Гизеле Бок *Жена у историји Европе*, у издању Клија, библиотека Ајора. Европа се развија носења великим очекивањима, а то се може остварити само ако се води рачуна о наслеђу. Улога жене је у томе неизабилазна, о чему сведочи и Гизела Бок, професор западноевропске историје на Слободном универзитету у Берлину.

Књига *Жена у историји Европе* је плод њеног вишегодишњег истраживачког рада. Ширином приступа омогућено је читаоцу да упозна друштвене, културне, правне и политичке услове који су чинили оквир живота жене, а самим тим и мушкарца, од средњег века до данас. Иако је Гизела Бок обухватила дуготрајан период људског развијања, највећу пажњу је посветила турбулентним временима и улоги жене у друштву.

То се превасходно односи на то које су улоге доđељиване женама на основу биолошке разлике. Књига је веома актуелна у данашње време и за наше просторе, јер потврђује да је улога наших жена кроз историју била слична као и у Европи. **К. Г. С.**

ЧИТАЛИШТА КАО СРПСКА СВЕТИЛИШТА

Зубље знања

Читалишта су настала из српске саборности, а својеврсну Јодрику су имала у новим школама и ојачаној Јисмености. Изнедрио их је срећан сијој слободарских идеја, просветијеље и културне потребе младој српској грађанству

Др Добривоје МЛАДЕНОВИЋ

Подаци говоре да је вршачка читаоница отворена 1842. године. Основачи читаонице су морали бити образовани људи те вароши, међу којима свакако Симеон Цијук, адвокат и песник, велики Стеријин пријатељ. Велика Кикинда је маја 1845. године добила Читаоницу Србску. Учитељ Л. Кирић је уступио стан за читаоницу, а новац и књиге су дали сва српска госпођа. Читаоници су Новосађани отворили пре него што се бесмртна Матица српска у њега доселила, али после Вршца, Ирига и Панчева, истог месеца кад и Сомборци. Своју часну мисију Српска читаоница на Новом Саду започела је септембра 1845. године, кажу извори. Непосредан повод за њено оснивање је било најављено увоење мађарског језика као званичног и за Србе. На дан отварања приређен је велики бал, а нарочиту част Новосађанима указао је својим присуством енглески конзула.

Следеће златно доба Читаоница дuguје двема личностима: Светозару Милетићу, најмаркантнијој српској политичкој личности у Војводини и – Змају. За њихове владе Читаоница је 1861. године основана прво стално професионално позориште – Српско народно позориште, а шест година касније (1867) и Прво српско певачко друштво. Исте године и истог месеца (септембар 1845) када је основана Читаоница новосађска, основана је Србска читаоница у Сомбору, која је одмах набављала седам листова и примала и куповала домаће и стране књиге. Устав Читаонице по-

тврђен је „Његовим величанством, императором аустријским Фердинандом Првим.“

Прва јавна читаоница – Читаониште основан је почетком 1846. године на иницијативу Јелисеја Вукајловића, секретара Управе вароши Београда, а оснивање су помогли „сви који су имали власт, глас и новац“. Разлога за оснивање Читаоници било је много, а у мотиве се умешао и – инат. Читаониште је члан могао бити „сваки Србин свештеног, војног или грађанског реда, који пристаје да сваког месеца плаћа по цвансик“, они богатији по два-три дуката, а капетан Миша Анастасијевић, који је био његов доживотни председник, све до смрти давао је по 300 цвансика. Чин оснивања Читаоници схваћен је као значајан културни и национални догађај, јер се тако Србија уводи у ред „изображеных европских држава“.

И не само што је било највеће, него је и најдуже трајало; опстало је за наше прилике изузетно дugo – до Првог светског рата, пуних 66 година. Захваљујући њему основано је низ читаоница у Србији. Први рукавац потекао је према Сmedereviju и Панчеву. Исте године кад и у Београду, основана су још читаоница у Пожаревцу, Ужицу и Неготину. Сва су она била „филијале“ Читаоница београдског. Ево неколико најбољих.

Подједнак говорит да је тачно 36 родољуба и учених Сmederevača, схватајући значај писане речи за културно уздизање народа, 1846. године основало Читаониште. Овим чином обновљена је традиција

Y обновљено Србији 19. века, поред малог броја просветних и културних установа које је држава оснивала а приватна лица мање или више помагала, било је удружења и установа које су настајала искључиво на основу приватне иницијативе. Иницијатори оснивања читаоница (и, уопште, просветно-културних установа) били су они ретки ствараоци и виђенији Срби, доброљудно удружене грађани, трговци, занатлије, радици, земљорадници и војници, а предњачили су ретки образовани људи, учитељи и свештеници. Свесни свог положаја, школовани су, чином отварања читаоница, настојали да очувају идентитет свога национа, богати су хтели да показују моћ и родољубље, а и једни и други да одрже националну саборност и колико-толико демократизују право на културу. Значајан удео у оснивању и деловању читаоница имали су Матица српска, Друштво српске словесности и Јединица омладина српска. Да се књиге читају и научка у народу распростире, предлагало је поменuto друштво 1849. године, да се читаоница оснују у свакој општини, и да се у њима читају књиге и новине окупљеном народу.

Док смо се с муком ослобађали ропства, европски деветнаести век је демократски и културно био увекли одмакао. Читаоница су осниванија у развијенијим државама Европе већ од 17. века. У *Повијести књиће А. Стипчевић* пише о клубовима и удружењима која су најпре у Енглеској, а затим у Немачкој, Француској и Аустрији, за своје чланове организовала „разне приредбе, представљања, концерте, па и плесне и сличне друштвене пригоде“. Сва та друштва су имала и књижнице и читаонице за позајму књиге и читање штампе.

Читаоница у Србији и српска читаоница изван Србије оснивани су после абдикације Милоша Обреновића. Овај феномен, који је имао претеке у европској културној традицији, пренет је из Европе најпре у јужну Угарску, а, по угледу на њихову помоћ, читаоница оснивала и установици у Србији. И није случајно што се баш у време уставобранитеља читаоница отварају; она су израз њихове тежње да организују модерну грађанску државу какву Књаз, не поставши Европејци, није умео. Читаоница у Угарској јављају се почетком педесетих година 19. века а читаоница у Србији, по угледу на прекосавска, само неколико година касније. Оснивање читаоница у Угарској започето

НАВРШИЛО СЕ ДВА ВЕКА ОД БОЈА НА МИШАРУ

Заветно слободарство

Принаестог августа ове године свечано је обележен вредан јубилеј: 200. годишњица Боја на Мишару. У храму на Ориду одржана је света архијерејска литургија и парастос мишарским јунацима – служио је његово преосвештенство епископ шабачки господин Лаврентије – а код споменика на Мишару изведена је свечана манифестација Весници мира.

Задужбинско друштво „Први српски устанак“ – Мишар даривало је читаоцима Читанку „Мишарској боји“, као кратак подсетник на велиоког Војводу и мишарске знане и незнане јунаке наше борбе за слободу и човечност од пре два века. У уводном тексту *Саја заветне победе* истиче се да су Бојем на Мишару 1806. године српски устаници својим подвигом и жртвама, дарујући нам близаву победу над петовековним ропством и османлијском тирани-

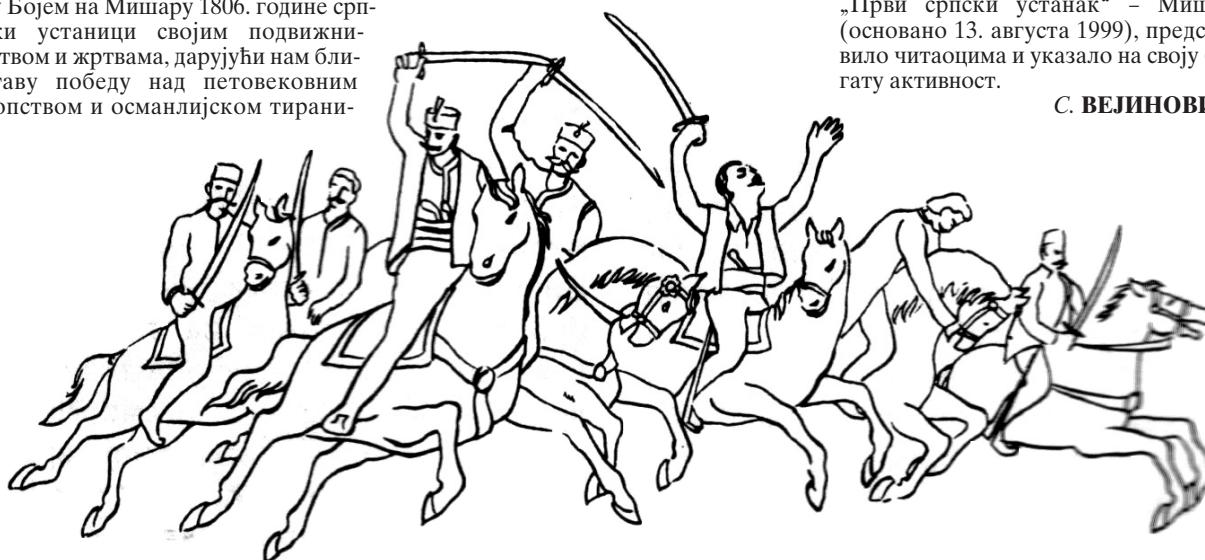
јом, најавили ширину надолазеће златне слободе... *Мишарски траинастички автост 1806. године узидан је у темеље нове Србије, као штапак којем се она – у жељи да отпушти досећне оно јединство и одвајност који су учинили да Карађорђе и његови устаници уђу у круг светих ратника за крећи часни и слободу златину, за национално и социјално ослобођење – од тада до дана овдашњих, увек, када је ћелаја испитше пред собом и светлом, обавезно враћала.*

У Читанци, на педесет страна, објављено је мноштво прилога у част овог јубилеја и мишарских јунака. Издавамо тек неке наслове: Богдан Секендек, *Бој на Мишару* (Из књиге,

Први српски устанак у Подрињу); Сима Милутиновић Сарајлија, *Бој на Мишару (Из описаја Г. Луке Лазаревића и његове породице)*; Казивање Петра Јокића, *Милош Стојићевић Потцерац; Милош Ђ. Милићевић, Карађорђе у говору и писору (избор);* Добрило Арапитовић, *Мишарски бој у поезији; Алојз Ујез, Карађорђе – јунак на Мишару 1806. на сценама Европе и наше земље;* Никола Девура, *Змај од Ноћаја; Јанко Веселиновић, Бој на Мишару; Брана Димитријевић, Ране Луке Лазаревића; Богдан Секендек, Попибија Јанка Каташића...* На почетку ове вредне публикације штампана је *Химна мишарским јунацима*, Крстивоја Илића.

На крају се Задужбинско друштво „Први српски устанак“ – Мишар (основано 13. августа 1999), представило читаоцима и указало на своју богату активност.

С. ВЕЈИНОВИЋ

ЛЕГЕНДЕ УЗ ДВЕСТОГОДИШЊИЦУ БОЈА НА МИШАРУ

Бој на Мишару

Приближио се Свети Илија и велика битка против Турака. Турску војску тешко је и оком саглејати, камоли пређојати. Постројила се српска војска и чека се само знак за почетак: у средишту поља, на левом боку је Карађорђе, а на челу српске коњице је некадањи поп, а сада војвода Лука Лазаревић, јунак многих борби, док је на десном још један поп, прота Матија ваљевски.

Примакао се Шапцу, са својих хиљаду хатлија, Кулин капетан, поставио добре заседе и момке своје да рахатлији пје вино и мезети.

– Још да сам викнемо дову пред страшни јуриши и зауземо мишарски шанац, под мојим ногама биће и Шабац и Мачва и ко зна шта све још... Ала ћемо да шенлучимо!

У тај час зазове на мегдан поп Лука Лазаревић Кулин капетана, а овај, не знајући за лукав попов план, једва дочека, па му подсмешиво одговори:

– Ево ме, Влахо! Ево ме, попо!!!

Међутим, и поп Лука поставио такође добре пушкаре у заседе. Кад се довољно примакао капетану, Лука баци поглед ка главном пушкарку и запита:

– О, Тодоре, је ли могуће?

– Господару, ама баш сад! – што је значило да може, па му у тај мањ поп даде знак, овај својом дружињи, па ови опаучи уисти мањ и Кулин капетан и кулаша под њим устрелише. Тада сва Кулинова булумента допадне и брже-боље га однесе и одмах се спреме у јуриш. Но најпре дову пред јуриши учине, па напаве, баш на те попове момке. Многи их ту буде на смрт рањено, па и сам поп Лука Лазаревић. Оставши самосам, западне у Турке и почне их пољем мишарским гонити. Многе је тако ухитио, док га неки од њих најпосле у десну руку рани и сабљу из ње избаци. Други га потом по сред главе удари и скоро је распolutи. Али, ни то није све: таман да му узму коња. Лабуда под њим, а он арбијом једног у главу, другог ногом из узенгије у груди, па бежи. Пук-пук испод коња, па у честар и шуму. Само огромном жељом и вештином извуче се поп Лука из њивских руку, ко миш из мишоловке, и завуче дубоко у шипраг.

Кад Карађорђе примети како многи Турци улудо јуришају, нареди јуриш преко шанца и бранника, па појује обезглављење Турке које њихови капетани стадоше назор заустављати. Три дана су борбе трајале, јер су Турци мислили да ће се Срби брзо заморити и као малина предати. Но преваре се. Турцима изгину и најбоље старешине.

Опази Карађорђе да му позаду нема поп Луку, па га заједно са својим људима стапае тражити. Већ хтедну да дигну руке оудалудног посла, кад у шуми најђу на комадић поп Лукиног феса. Карађорђе помисли да је Лука засигурно мртав, или су га Турци заробили, кад у сам сумрак, ето ти га, пузи полагачко из шуме са пала главе лично поп Луку, сав у крви и ранама, а у руци држи преостали пиштол:

– Је л' победисмо душманин?

– Док је нама оваквих јунака, Турци нам ништа не могу! – рече Карађорђе.

Брзо позове Карађорђе свога хејума да војводи љуте ране извида, а они поп Лукин повратак огласише топовском пљубом са шабачког града. После га Карађорђе постави за команданта шабачке тврђаве.

Карађорђе и Милош од Потцера

Дошао Карађорђе у логор у Бељин да се сртне војска с војском. Из суседног села послали им меса да се мало заложе, па из захвалности селу дадоше име МЕСАЦИ. Кај су добро заложили и прилично одморили, нареди им да се сви преобуку и преобују, како би могли на ћуприји на Думачи неопазито да пресрећају Турке и нешто плена да преузму. Сви посқидају чизме, обују опанке, а уместо сабљы, узму ножеве. Заједно са Карађорђем заузму бусију и стану чекати. Цео дан чекали, ништа. Наставише и у ноћ.

У неко доба ноћи вода чудно зајубори, а стражи помислили да су турске уходе: привуки им се најближе могуће, па да их скембају. Зато их Карађорђеви стражари брже шћапише, па пред Карађорђа. Господар их приупита:

– Које добро, људи?
– Тражимо Карађорђа!
– А познајете ли ви Карађорђа?
– Не познајемо! Нисмо га видели, али чули јесмо.
– А да ви нисте турске уходе, по души вам?! Пуне су шуме таких који тобож Карађорђа траже, а овамо чим се окренеш, они ит' те оплачкају ил' те убију!?

– Нисмо ми од тих! Ми тражимо одиста нашег господара да заједно с њим Турке на Мишару потерамо. Овај зулум се не да више трепти!

Онда им се Карађорђе каза, али они сад не верују. Онај гунь и опанци их скроз збунише.

– Ми смо другачије замишљали нашег господара!
– Шта још треба да учиним па да ми поверите? – рече љутито.
– Верујемо, верујемо! – брже одговорише.

– Него да чујем ко сте и одјакле сте!

– Мени је има Милош, а ово је друг. По манастирима у Потцерима још као дечак научних да читам и пишем. У првим годинама наше буне ја сам био само војник, а после постадох и писар. Како Турци навалише на шабачку нахију, мој господар се предаде, но ја не хтедем и ево ме пред тобом. Сабља ми је ожеднела, па да ме примиши!

– Лепо збориш, а да видимо како твориш! Ево ти ови моји неколико момака, па их спроведи да виде шта то раде Тури.

Прође подоста времена, а њих нема. Заукаше како тобожни вуци, али цабе. Узврпољи се господар:

– Зар да ме балава деца преваре!?

Поновиште, али одазива нема. Кад наједаред, ево их, па право пред господара. Приповедају којекаква чудеса која видеше.

– Којекуде, видим да тај који ти тако име даде, Обиљића у теби на рођену препознаде! За војводу потцерског те постављам! Сви да слушају, без поговора!

– Оваки се Срби рађали довека, мој посниче!

Само сабља Кулинова вреди колико је тешка. Нуде му шабачки Турци небројено злато и драго камење да је откупе.

– Цабе ти новице бројите, ја вам је не дајем. Искам да ми дате српско робље!

– Остави се борава посла! Робље је распродато, а ти приграби ово што ти ми нудимо!

– Ја никада нисам био шићарица. Сутра кад погинем, треба мој син да зна каквог је оца имао – сабља Кулин капетана увек ће то бити!

– Ја никада нисам био шићарица. Сутра кад погинем, треба мој син да зна каквог је оца имао – сабља Кулин капетана увек ће то бити!

Бранка РАДОВАНОВИЋ

ИЗ РАДА ОГРАНАКА ВУКОВЕ

УЗ ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ РАДА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

Сећање на Гвоздена Јованића

Вукова задужбина у овој години припрема 19. редовну скупштину, а ближи се и двадесетогодишњица оснивања Задужбине. Први председник Управног одбора Задужбине и њен оснивач Гвозден Јованић отишао је тихо, на Савиндан пре девет година, не дочекавши ни онај први, десетогодишњи јубилеј Задужбине.

Ове године, 25. јула, навршило се и 80 година од рођења Гвоздена Јованића, правника, директора БИГЗ-а, помоћника министра за културу у Влади Републике Србије, директора Етнографског музеја, председника Хиландарског одбора и човека који је основао Вукову задужбину приликом обележавања два века од рођења Вука Карадића. Имала сам срећу да од првих дана учествујем у установљавању Стручне службе и носим га у неизбрисивом сећању.

Вукова задужбина је после смрти Гвоздена Јованића штампала књигу *Сломен на Гвоздена Јованића*, са текстовима који ће све подсећати на лик и дело овог изузетног човека. Они који су имали задовољство да га и лично познају и који су заједно са њим радили, памтиће то време као драгоцен период рада и прегалаштва. Јер, од Гвоздена Јованића се учило на сваком кораку. Све док га болест није спречила, радио време је проводио у Задужбини. Училе нас је послу, односу према људима, сусривачима, добротворима. Никад се није предавао, тражио је решења и када их наизглед није било, а уимену сусривача Вукове задужбине уписан је под редним бројем један.

Из родних Јанчића, код Чачка, донео је домаћински однос према људима. У Задужбини је увео обичај да понедељком, када је било продужено радно време, запослени заједно доручкују. Седење смо тако пред богатом трпезом и учили од њега.

Сматрао је да нико из Задужбине не сме отићи непослужен, да је Задужбина дом свих задужбинара, да увек мора бити меда, воде и чашница разговора. Петком, пред крај радног времена, правио је планове наглашавајући да се уважавају послови најважнији. Никад се није заступао да се оствари велики сан. Желео је да види обновљен Дом Вукове задужбине.

Данас би га радовао снага коју Задужбина има са својих 35 огранака, више од 10.000 пренумерантама и још толико задужбинара, радовало би га 14. годиште *Данице* које се припрема, 75 бројева листа *Задужбина*, радовао би се приврженицима који несебично и без накнаде заједно са службеницима Задужбине следе трајне Вукове поруке. Без застадања и освртавања. То је било пут Гвоздена Јованића: гвоздено, снажно, доследно Вуковим путем.

Данас ми се, после скоро 20 година грађења Задужбине, чини да је Гвозден ту у згради, да својим озбиљним погледом посматра шта радимо, да гледа како Задужбина шире крила, потпомогнута ограничима, сарадничима, задужбинарима, да одобрава како се удобно сместила у обновљеном Дому, да је задовољан јер сви ми који смо на Вуковом путу следимо и учили од његове идеје.

С. БОЈИЋ

Беседе о светитељима Симеону и Сави

Огранак Вукове задужбине у Нишу објавио је трећу књигу из едиције „Библиотека баштина“. То је хрестоматија бесед

Даница за 2007. годину

Даница Вукове задужбине за 2007. годину, четрнаесто годиште по реду овог српског народног илустрованог календара начињеног по угледу на Вукову бечку **ДАНИЦУ**, биће тематски посвећена уређивању српског културолошког националног програма за 21. век.

САДРЖАЈ ДАНИЦЕ ЗА 2007.

- Мидраг Матицки, Српски национални културолошки програм и **Даница**

Календар

- Миле Недељковић, Месецослов за Србе сва три закона
- Јеврејски календар
- Никола Бура, Летопис XXI века

У ВУКОВОЈ ЗАДУЖБИНИ МОЖЕТЕ НАБАВИТИ СЛЕДЕЋА ИЗДАЊА:

- календар **Даница** за 1994. годину (цена по примерку 1.000 динара),
- календар **Даница** за 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2002, 2003, 2004. и 2005. годину (цена по примерку 800 динара),
- календар **Даница** за 2006. годину (цена по примерку 800 динара),
- претплата на календар **Даница** за 2007. годину (претплата по примерку 800 динара),
- фототипско издање **Данице** из 1826. године (цена по примерку: цепно издање 800 динара, издање са кутијом 1.000 динара),
- Историја рударства у Срба – *Старо српско рударство* – аутори: Сима Ђирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук (цена 1.000 динара),
- *Студије о Србима – Славистика – Србистика* (Изабрани радови), Владимир П. Гутков, издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 800 динара),
- *Студије о Србима – Српскохрватска јуначка песма* (Максимилијан Браун), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 800 динара),
- *Студије о Србима – Историја српске књижевности* (Павел Јозеф Шафарик), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 800 динара),
- *Студије о Србима – Структура поезије Васка Попе* (Ронел Александер), издавачи: Вукова задужбина, Матица српска и Орфелин (цена 800 динара),
- *Студије о Србима – Говори Срба и Хрвата у Мађарској* (Предраг Степановић), издавачи: Вукова задужбина, Матица српска и Дечје новине (цена 800 динара).
- Сабрана дела Вука Стевановића Каракића – *Преписка* (III, VI, VII, VIII, IX, X и XIII књига), цена 1.200 динара по примерку,
- *Финансије задужбине, фондација и фондови* (Петар Ђојовић), издавачи: Вукова задужбина и Бонарт, Нова Пазова (цена 2.000 динара).

Годишњица

- Милорад Радевић, *Причите илијаш пословице* Јована Мушкатировића 1787-1807-2007

Осветљења

- Српски културолошки национални програм у XXI веку

- Дејан Медаковић, Путешествија српских монаха и њихов значај за наше културу

- Небојша Дамњановић, Реаговање милетићеваца на задобијање градова без пушке
- Никола Пашић, Ревизија историје у 21. веку

- Прилоги о културолошком програму Светлане Велмар Јанковић, Драгана Којадиновића, Љиљане Шоп, Војислава Вукчића, Гојка Тешића, Миодрага Матицког...

- Драган Трифуновић, Математичар Димитрије Нешић

- Заједница Јанковић, Кнез Милош у посети султану Мехмеду II 1835.

- Видео Јовић, Јован Цвијић данас

- Алојз Јјес, Прва опера изведена у београдској каменици

- Заједница Јанковић, Први ноћни лет у историји ваздухопловства (Панчево)

- Мошо Одаловић, Лиснати ћирилица

- Катарина Граната-Савић, Кафански дух у животу старог Београда

- Никола Бура, Писци нобеловци у Београду
- Миливоје Нешић, Улице нобеловца у Београду

Династије

- Душан Спасић, Вукановићи

Народна књижевност

- Филип Христић, Анегдоте (приредио Милорад Радевић)
- Ханс Бурке и српска народна поезија
- Милорад Радевић, Новац. Пословице и изреке (1787-1877)

Књижевност и уметност

- Ивица Тодоровић, Горопатња (песма)
- Миодраг Матицки, Прича Вука Каракића

Свештосавска чишћанка

- Нада Милошевић-Ђорђевић, Београд са светом Симеону
- Јиљана Стојић, Библијске пословице и изреке (2)

Језик

- Милка Ивић, Кад су „молери“ ви-

Вукова Задужбина позива вас да јој приступите и да учествујете у остваривању њених програмских заједница и циљева, у духу трајних вредности Вуковог дела.

Установе и предузећа, организације и заједнице које приступе Задужбини и обезбеде улог од четрнаест хиљада (14.000) динара постају **сусртавачи** Вукове задужбине.

Сусртавачки улог школа, манастира, културно-уметничких друштава и задужбина је најмање **три хиљаде (3.000) динара**.

Појединци који приступе Задужбини и обезбеде једнократно или у ратама износ од најмање шест стотина (600) динара постају **сусртавачи – задужбинарима**.

Приложници Вукове задужбине постају појединци и организације ако редовно уплаћују годишњи износ за који се сами определе.

ћеним људима „моловали и пресликали образ“

- Драгана Мршевић, Приче о речима

Описаније намастира

- Јован Илић, Манастир Петковића (приредио Милорад Радевић)
- Велибор Лазаревић, Манастир Коморане у Темнићу

Први српски устанак

- Милорад Радевић, Сербија Павла Соларића
- Устанак 1807 – Бој на Малајници и Битка код Сокола
- Беседа (слово) Викентија Ракића при походу из Београда на Мораву 1813 (приредио Милорад Радевић)
- Бранко Златковић, Изреке из Устанка

Срби у свету

- Србија најдалеко (приредио Миодраг Матицки)
- Радомир Батуран, Са Мораве и Мотаве
- Владан Ракић, Песме: *Шумадија у Берлину; Србија нај Берлином; Берлин*
- Коста Поповић, Живот Ђорђа Шагића (Фишера), првог Србина Американа
- Бранимир Симић-Главашки, Меморијални научни центар у Кливленду – „Никола Тесла“
- Јован Недић, Браћа Кашани у Белом Манастиру
- Ђоко Стојићић, Српски маузолеј Јиндриховице

Народно здравље

- Брана Димитријевић, Милан Јовановић Батут

Народни кувар

- Лука Грђић-Белокосић, Српска народна јела у Херцеговини и у Босни
- Ђарко Ропушљ, Шаљивац

Астрономија

- Срђан Самуровић, Из астрономије

Задужбине

- Ђорђе Вајферт
- Сима Андрејевић Игуманов
- Дејан Медаковић, Двадесет година Вукове задужбине
- Никола Бура, 70 година од отварања Вуковог споменика у Београду

Пренумеранти

Даница ће бити објављена у тврdom повезу, бирилицом и биће богато илустрована.

Главни и одговорни уредник др Милорад Матицки.

Уредница Нада Милошевић-Ђорђевић, дописни члан САНУ, и др Милорад Матицки.

Претплатна цена **Данице** за 2007. годину је 800 динара и увећава се за поштанске трошкове који износе 30 динара по примерку. За иностранство 10 евра, односно 15 евра са поштanskim трошковима.

Уплате можете извршити на жи-ро-рачуун Вукове задужбине број **205-8530-09**. Молимо вас да по извршеној уплати јавите пуно име и презиме, адресу и занимање, да би били тачно штампани у прегледу пренумерантама.

Претплатна цена важи до краја октобра 2006. године.

M. МАТИЦКИ

Добротвори Задужбине су појединци који уложе најмање три хиљаде (3.000) а предузећа и установе најмање тридесет хиљада (30.000) динара.

Велики добротвори су појединци који уложе најмање шест хиљада (6.000) динара, а предузећа и установе најмање шездесет хиљада (60.000) динара.

Задужбинарски улози у страним валутама за појединце износе: сто (100) евра. Овим улозима стиче се статус добротвора, а већим улогом статус великог добротвора.

Повереници Вукове задужбине у својим срединама – установама, предузећима, организацијама и заједницама – помажу у окупљању задужбинара, представљају и ширењу Задужбине, развијају сарадње с њом и њеном напретку.

Цена листа Задужбина је 50 динара. Поштансki трошкови за слање листа по броју износе 10 динара.

О рађању модерне српске културе

П

водом два века модерне државности Србије у Заводу за проучавање културног развија у Београду одржан је дводневни научни скуп о успостављању првих темеља наше модерне културе на почетку бурног деветнаестог века. Скуп је имао подршку Министарства културе Републике Србије, а у његовом раду учествовали су, између осталих, др Душан Иванић, др Ненад Љубинковић, др Ђарко Требежанић, др Милош Немањић, који је уједно био председник организационог одбора и уложио велики труд да скуп буди припремљен и одржан.

У мноштву манифестијација поводом два века српске државности, скуп је можда прошао незапажено, или се сада пред нама налази Зборник радова са осамнаест излагања која најбољим начином сагледавају укупност и разноврсност рађања модерне српске културе.

У уводном делу доктор Вукашин Павловић истиче да је успостављање нововековних институција националне културе једна од најважнијих карактеристика модерног доба и један од битних стубова модерне државности. Без културе и њених институција није могуће замислити модерну државу новога доба. Постоје многе дефиниције културе о којима говори доктор Павловић, али за најшу културу битан је појам „народне културе“ коју је сабрао Вук Стефановић Каракић и о којој су високо изражавали браћа Грим и Гете.

Битно је подсетити да су у деветнаестом веку основане културне институције чије постојање досеже до данашњих дана, као на пример: 1808. Велика школа која прераста у Лицеј 1838. као претеча Универзитета

1905. године, 1810. Богословија, 1831. прва државна штампарija „Књажевска српска печатна“, 1832. Народна библиотека Србије, 1844. Народни музеј, 1846. прва јавна читаоница...

Др Ђоановић разматра пут од обрасца културе ка културном обрасцу и слаже се са ставом Слободана